

સુચિ

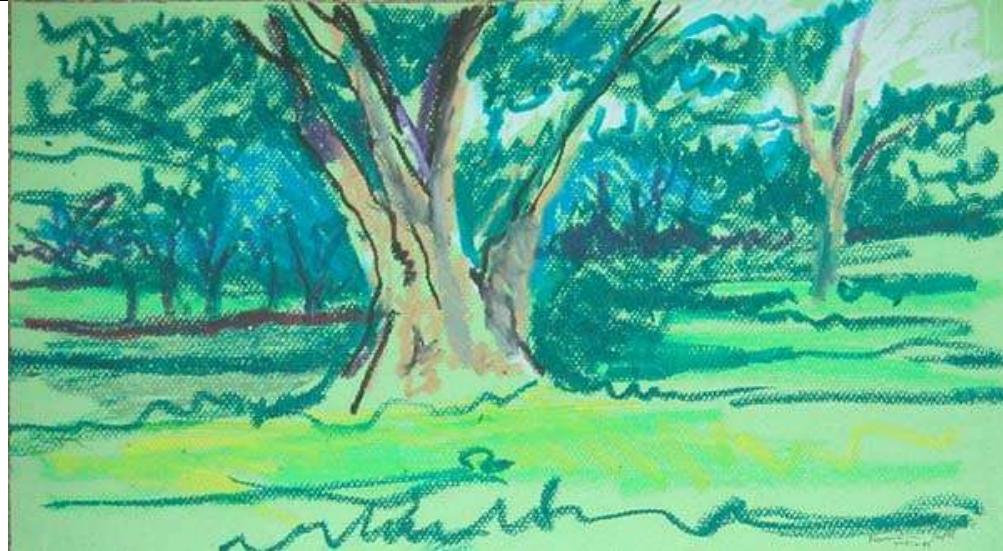
કલા	ધુમરાતાં પાણી અને પત્થર	કિશોર રાવળ	૨
	સાન્નિધ્યનો આજે સંભવ?	કિશોર રાવળ	૨
	વગડાની વાટે	નરેન્દ્ર પટેલ	૩
કવિતા	શબરીનાં બોર	કોકિલા રાવળ	૩
	આપણે તો આપણને ગમીએ	નંદિતા ઠાકોર	૪
	કમ સે કમ	હેમેન શાહ	૫
	નામ લખી દઉં	સુરેશ દલાલ	૫
	ગજલ	પંચમ શુક્રલ	૬
	અફ્સોસ	પનાં નાયક	૭
	એય... મારી પાસે ન આવ	હિતેન આનંદપારા	૭
	એક ટહ્હુકો ફેંકું	જ્યોતિ ગાંધી	૮
	સમાધિ સુધી લઈ ...	મુકેશ જોધી	૮
	...અને એક પીંછી	ધ્રુવ ભણ	૮
	ઓ સનમ!	અશોક વિદ્વાંસ	૮
મારો મમરો	માનવી બીજગાણિતિયો	કિશોર રાવળ	૧૦
વાર્તા	વૃદ્ધાવનની વાટે	કિશોર રાવળ	૧૧
	સંઘિકાળ	વર્ષા અહલજા	૧૬
લેખ	યૂરેકા, યૂરેકા, યૂરેકા	ચન્દ્રકાન્ત ટોપીવાળા	૨૨
	કાચી કેરી, પાકી કેરી		૨૩
	પરિતોષિક સ્વીકારતાં	પ્રીતિ સેનગુમા	૨૮
	નવા ફૉન્ટે નવી દિવાળી!	કિશોર રાવળ	૩૩
	આ આભિશ!	કિશોર રાવળ	૩૪
	પુસ્તકવિષે	આશિની દેસાઈ	૩૫
	કિલ્માલય	લેખ	૩૬
વાનગી	નવલો દૃધપાક	કોકિલા રાવળ	૩૭
	વાચકો કહે છે		૩૭

ધુમરાતાં પાણી અને પત્થર
કિશોર રાવળ

સાન્નિધ્યનો આજે સંભવ?
કિશોર રાવળ

વગડાની વાટે
નરેન્દ્ર પટેલ
(મિલવૉકી)

Pastels

શબરીનાં બોર કોકિલા રાવળ

કિશોર મોદી

સાંજ વેળા તો યાદ થઈ વરસે,
દિલ ભરીને વિરહ ઊગાડે છે,
ટોડલે રોજ મોર કાં બોલ

આમ તો પળપળ પ્રતીક્ષા જોઈ મેં
હું હવે આ ક્ષણ લઈ રોમાંચની
ક્ષયાં ફરું? બાકી તો બધું ઠીક છે.

મેં લાગણી ગજલો વડે સંવારી છે,
આ દિવ્યતા છોડીને ક્ષયાંય જવું નથી.
શાસોના દરિયામાં સમયનો પ્રહરી છું,

આ ક્ષણ-મતા છોડીને ક્ષયાંય જવું નથી.

અસિમ રાંદેરી

જવન ખંડેર છે, ખંડેરમાં જવન નથી હોતું,
છતાં પણ પ્રેમના પડ્ઘા, અહીં ઢોલે છે શા માટે
મને આ જિંદગી, તારાથી આ એક જ શિકાયત છે,
કરીછે પ્રીત તો, આંખો હવે ચોળે છે શા માટે?

ભલેને સભામાં એ દુર્લક્ષ્ય રહે પણ-
મોહબ્બતની લગનીથી પરવશ બનીને,
કદી ભૂલેચૂકે મળે ચાર નજરો-
હું મોઘમ ઈશારો હજ પણ કરું છું

દયા મારી ઉપર એ લાવે ન લાવે
તને શું થયું છે એ આવે ન આવે,
નિરાશા પ્રણયનું છે અપમાન, હે દિલ!
તું કર રાતદિન એમની ઈતેજારી.
પ્રણયપંથના ભેદ એ કેમ જાણે?
ન એ રૂપ-દર્શનની શી મોજ માણે?
નજર જે ઉકાવે બચાવી-બચાવી,
કદમ જે ઉપાડે વિચારી-વિચારી?

હરીન્દ્ર દવે

દરિયો રહી ગયો અને કિનારો નથી રહ્યો,
હું પણ તમારી યાદમાં મારો નથી રહ્યો.
સમણામાં પણ હવે ન મુલાકાત થઈ શકે,
જો જાગતા મિલનનો ધારો નથી રહ્યો.

હું ક્ષયાં રહું છું તારા સંબંધોથી પર થઈ,
તારા વિના ન કોઈને એની ખબર થઈ.
કૂલો બરફના હાથની ઉષાથી પીગયા,
વૃક્ષોને પ્રેમ થયો છે કે શરૂ પાનખર થઈ.

તમને ભૂલી જવાના પ્રયત્નોમાં આજકાલ
તમને ભૂલી ગયો છું, મને જ્યાલ પણ નથી.

મારું સ્વમાન રક્ષવા જાતાં કદી કદી,

હું કરગરી ગયો છું, મને ખ્યાલ પણ નથી.

આપણે તો આપણને ગમીએ નંદિતા ઠાકોર (કોલાભિયા મર્રીલોન્ડ)

પૂરો ચોવીસ કરેટનો નિજાનંદ શબ્દોમાંથી નીતરે છે. અદ્ભાઈ આવે
એવી વાત છે ને?

આપણે તો આપણને ગમીએ હો ભાઈ મારા
આપણે તો આપણને ગમીએ
આયનામાં જોઈ જોઈ આપણી જ જાત, અરે
આપણે તો આપણને ગમીએ

કોઈની તો લાગણી ને કોઈનાં તે લાડ
એની આપણને કોઈ નથી ખેવના
આપણું હૈયું બસ આપણી મિરાત
કશે લેવા ટેવાની કોઈ ટેવ ના
આપણે તો આપણામાં એવાં મશગુલ
ભાઈ આપણી જ સંગાથે ભમીએ

આમ તો આ જીવતરનાં ખુલ્લા છે દ્વાર
લોક આવે આવે ને ભલે જાય
આપણને આપણા આ મૂળ તણી માયા
કાંઈ એને તે ઓછી ખોવાય?
સૂર્ય ચંદ્ર તારાની અલબેલી રમણા
પણ આપણે તો આપણામાં રમીએ

કમ સે કમ હેમેન શાહ (મુંબઈ)

(ગાજલ સંગ્રહ ‘ક, ખ, કે ગ...’માંથી સાભાર)

ના મળે જીવંત પડધો તો મળે જડ, કમ સે કમ,
ભીત પરની યક્ષકન્યા તો હો અલ્પ કમ સે કમ!

કૃયાંય પણ, તપખીરી એકલતાનું ઓસડ કમ સે કમ,
હોય છે હમેશ પડછાયો અહોઅડ કમ સે કમ.

માર્ગના આડા જવા પર કોઈ પાબંદી નથી,
પણ પથિકમાં એ સમજવાની હો ત્રેવડ કમ સે કમ.

એમનું આ ચૂપ થઈ મો ફેરવીને સૂઈ જવું,
મેં ગુજરી રાતભરમાં લાખ પત્તાડ કમ સે કમ.

પાથરો કસબા ઉપર છે કેફ મોરી રાતનો,
રાખજો એકાદ ખો ફૂટવાની સગવડ કમ સે કમ.

અંધ સંસ્કૃતિને કોઈ પુત્ર એવો તો મળે,
ઉચ્ચકી ચાલી શકે જે એની કાવડ કમ સે કમ.

નામ લખી દઉ સુરેશ દલાલ (મુંબઈ)

(‘કટલાંક કાવ્યો’ માંથી સાભાર)

ફૂલપાંદડી જેવી કોમળ
મત્ત પવનની આંગળીએથી
લાવ, નદીના પટ પર તારું નામ લખી લઉ!

અધીર થઈને કશું ક કહેવા
ઉડવા માટે આતુર એવા,
પંખીની બે પાંખ સમા તવ હોઠ જરા જ્યાં જ્યાં ફરકે...
ત્યાં તો જો--
આ વ્લેતા ચાલ્યા અક્ષરમાં શો
તરંગની લયલીલાનો કલશોર મદીલો ઘબકે...

વક્ષ ઉપરથી
સરી પડેલા છેડાને તું સરખો કરતાં
ઢળી પાંપણે ઊચે જોતી
ત્યારે તારી માછલીઓની
મસ્તી શી બેફામ...
લાવ, નદીના તટ પર ઠામોઠામ લખી દઉ.

તવ મેંદીરંયા હાથ,
લાવને, મારું પણ ત્યાં નામ લખી દઉ!

ગઝલ

પંચમ શુક્રલ (યુ.ક.)

ગાલગા ગાલગા ગાલગા

બંધ આ આંખ રોમાંચને દ્વાર હો!
કેં નથી, કેં નથી એ જ આકાર હો!

પોપચે જૂલતો સહેજ અણસાર હો,
દૃગજલે નર્તતાં રંગ આધાર હો!

એક ઉચ્છવાસને એક આ શ્યાસમાં,
સદ્ય અંદર જતું ચક સાકાર હો!

કલ્પનાની કળી સ્વખનું પુષ્પ થઈ,
વણખીલ્યે, વણખરે, વૃતાની પાર હો!

શબ્દના ભારને શબ્દ લઈ દૂબશે,
બસ કમઠપીઠ આ પીઠનો સાર હો!

સર્વ સ્વચ્છંદના પથરો કોરતી,
છૂટતી હર ગઝલ છંદની ધાર હો!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

નવેમ્બર ૨૦૦૬

૪૩

કિશોર રાવળ

૮

અફ્સોસ

પણા નાયક (ફિલાડેલ્ફીયા)

(કાવ્યસંગ્રહ 'અરસપરસ' માંથી સાભાર)

હું
મૃત્યુ પામી હોઈશ
અને
મને મળવા
એક પતંગિયું
અંદર આવવા મથતું હશે
ત્યારે
હંમેશની જેમ
ઉભી થઈને
બારી નહીં ખોલી શકું.

એય...મારી પાસે ન આવ હિતેન આનંદપારા (મુંબઈ)

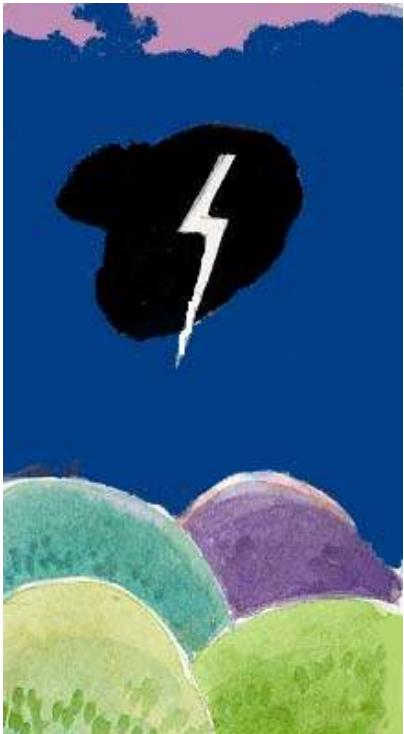
(કાયસંગ્રહ ‘સૂર્યનું પ્રથમ કિરણ’માંથી સાભાર)

એય...મારી પાસે ન આવ
સાચકલી ખોટકલી વાતો ન કર
આંખોમાં આમ રાતવાસો ન કર
મને ભોળીને નાહકનું આમ ના સત્તાવ

દૂરેથી આંખ તારી જોતી ફરે ને કાંઈ દરિયા ઊલળે રે મારા દેહમાં
નજરોને જોડુકી થઈને ન વાળું તો, કોણ જાણે શું થાતું સ્હેજમાં
અણાઈઠા સાગરમાં કર ના ગરકાવ

‘રાતાં રાયજા જેવાં સાપોલિયાં ભીસે’ની લાગણીનું નામ લખું સ્પર્શ
મરજાદી તુલસીના કૃયારામાં માંડ મેં તો સાચવ્યા છે સોળ સોળ વર્ષ
લચકેલી ડાળીને આમ ના નમાવ

ટળવળતા થાસોને ઝૂલવાનું કે’ એ પહેલાં હકનો હિંડોળો તો બાંધ
આભ લગી ઊડવાના કોલ તો કબુલું, પણ સગપણની પાંખો તો સાંધ
ત્યાર લગી રમવો ના એફુક્ય દાવ

એક ટહુકો ફેંકું જ્યોતિ ગાંધી (ભાવનગર)

(નવાં નવાં ગીતો ગુંથ્યા કરતાં જ્યોતિ ગાંધીનું આ ગીત એમના ગીતોના સંશ્રદ્ધ ‘આભના ખેવેયા’માંથી સાભાર)

એક ટહુકો ફેંકું ને મને થાય રે
પડઘાઓ ધૂટ્યા કરે
સહેજ પડછાયો હાલે ત્યા આંખ મારી
અંજવાળાં ધૂટ્યા કરે
રંગ કાળું કોઈ આભલું ભીનું
લીલાપને ધૂટ્યા કરે
ઘેલી સરિતાનાં નીર મઘમીઠાં
સાગર થઈ જૂયા કરે
પાનખર ખરતી પલાશ પાંદરીએ
પંચમ સૂર ગુંજયા કરે.
શૂળ તીણાં પણ કાળજાં ફૂણાં કે
ગીત નવું ગુંથ્યા કરે.

સમાધિ સુધી લઈ ... મુકેશ જોખી

(‘કાગળને પ્રથમ તિલક’ કાવ્યસંગ્રહમાંથી સાભાર)

સમાધિ સુધી લઈ જતા એ પ્રસંગો
સમાધિ તૂટ્યાની સજા છે
કોઈ જો પૂછે ‘કેમ છો’, આંખ લૂછી
હસીને કહું છું મજા છે.

મને સાચવી રાખવા તેં દીવેલું
એ અડધુંક ચોમાસું છે મારી પાસે
તને પાછું કરવા હવે મારો સૂરજ
સવારેથી નીકળી જતો રે પ્રવાસે

નિરંતર તને શોધતા આ સૂરજને
મળી આગ ઉપર હવા છે
કોઈ જો પૂછે ‘કેમ છો’ આંખ લૂછી
હસીને કહું છું મજા છે.

...અને એક પીંછી ધ્રુવ ભણ (કરમસદ)

(‘શબ્દસૂચિ’ જુલાઈ ૨૦૦૬માંથી સાભાર)

શુંતિ છે, સ્મૃતિ છે, ત્વચા વાઙ્ દૃગ છે ને ક્ષણ આગવી છે અને એક પીંછી;
ફલકથી અલગ થઈ શકતું નથી તે પીડા સાંપડી છે અને એક પીંછી.

પણો સમરંગોના અશઓની ટોળી નશા જેમ ચડતી ઊતરતી રહે છે,
એ રસ્તે હજારો ખરેલી સદીની ગલી સાંકડી છે અને એક પીંછી.

ભીષણ મેઘધારા હવાની કટારી ચીરે છે સમયના પટલને અચાનક,
અને પાર દેખાય તો રંગ-પોઠો ઘણું આથડી છે અને એક પીંછી.

ધરામાં ઘસીને ઊભાં સર્વ વૃક્ષો અને પરવતો ને દિશાના મિનારા,
ઉડી જાઓ જ્યાં મન વસે ત્યાં વસી લો પવનપાવડી છે અને એક પીંછી.

સૂરજ હો કે નક્ષત્ર લોકે વસ્યું હો પછી તો તિમિરનું જ શાસન રહ્યું છે,
છતાં પણ આ રંગે પ્રકાશિત તરંગે કરી સાંકડી છે અને એક પીંછી.

સદા સર્જનો રક્તમાંથી વહે છે અને રક્ત ક્ષયાંથી? કહો, કોણ જાણો?
શરત માગો વહેતા રહોની પ્રથમ છે વળી આખરી છે અને એક પીંછી.

ઓ સનમ!

અશોક વિદાંસ (ઇસ્ટ વિન્ડઝર, ન્યૂ જર્સી)

ભૂલી ગયો તુજને, મને
અચરજ હજ એનું સનમ.
ભૂલી શક્યો તુજને ખરે,
અહેસાન એ તારું સનમ.
પ્રણય કામણ નેણ તારાં
અતીતની વાતો સનમ.
મુંઘતા જ્યાં લાજતી એ
હાસ્ય વીસરાયું સનમ.
બારી મહીં ઊભી રહી
નજરો છુપાવી તેં સનમ.
નીચી ઢેણી નજર તારી
ગઈ કાલની વાતો સનમ.
ભૂલી ગયો લાખો સવાલો
મેં તને કીધા સનમ.
ભૂલી ગયો છું મૌન ઉત્તર
તેં મને દીધા સનમ.
ભૂલી ગયો એ સહુ નિશાની
કસમથી કહું છું સનમ.
"ભૂલી ગયો છું", એટલું
કાં યાદ આવે? ઓ સનમ.

મારો મમરો

કિશોર રાવળ

માનવી બીજગણિતિયો

નવેમ્બર આવે અને અમેરિકામાં થેન્ક્સગિવિંગ તે, અષાસ્ટીકાર દિન, ઉજવાય. તે દિવસે સૌ કોઈએ કુટુંબ, મિત્ર મંડળ તો ઠીક પણ બહારના માણસોને પોતાની સાથે બેસાડી 'આપણા અસીમ સફ્ફ્બાગ્ય' બદલ ઈશ્વરનો આભાર માને અને જ્યાફ્તો ઉડાડે.

ગયા વર્ષે આ વખતે મને મનમાં એક અચકાટ હતો પણ બે પળ માટે મારા અચકાટની વાત બાજુએ મૂકી દઈએ. એ મૂંજવણનો ઉકેલ મને ત દન અજાણી દિશામાંથી, બીજગણિતમાંથી સાંપડ્યો અને આજે તેની વાત કરવી છે.

બહુ સાઢી ભાષામાં કહીએ તો બીજગણિત એટલે કોઈ વસ્તુમાં સમજ ન પડતી હોય તેમાં વધુ ગુંચવાતાં ગોથાં ખાવાને બદલે, કે વધુ ફસાવાને બદલે એને કોઈ એક્સ્સ, વાય કે ઝેડ નામ આપી આગળ વધો. જ્યારે એ એક્સ, વાય કે ઝેડનાં મૂલ્યો સમજાય ત્યારની વાત ત્યારે કહી, તેલને તપેલીનો આધાર કે તપેલીને તેલનો એનો કોઈ વિવાદ કર્યા વિના, જરી નિશ્ચિંત બની તમારી ગાડી ચાલતી રાખો. બીજગણિતનો એ ઉપદેશ, સત્ત્વ કે તારણ!

માનું માનવું છે માનવીની બધી સિદ્ધિઓમાં બીજગણિતનું સ્થાન પહેલું આવે. ન સમજાય તેને માટે એક નામ ધરી, એક લેબલ બનાવી દે. ‘આ સૂરજ’ ‘આ કાગડો’ ‘આ વાદળ’... અને એમ આગળ વધતાં ન દેખાય તેવી વસ્તુને ‘વંટોળ’, ‘છાસટિયો’ કે ‘લૂ’ કહ્યાં. ન વર્ણવાય, ન ચીતરાય એવાં પ્રેમ, દ્યા, કરુણા જેવા શબ્દો રચ્યા. સમજાણ ન પડે તેવાને ભગવાન કીધા. આ બધાં આમ તો પેલાં ‘એક્સ’ જેવાં જ રૂપો ને!

જીવનમાં આપણને અનેક દિશામાંથી હુંફ મળતી રહે છે, મુશ્કેલી વખતે અણધારી, નિસ્વાર્થ મદદ મળે છે ત્યારે સક્ષણ માણસ તરીકે આપણે ઓછામાં ઓછું એનું જીણ એક કે બીજી રીતે વ્યક્ત કરીએ છીએ. એટલું પણ ન થઈ શકે ત્યારે એક અપૂર્ણતાનો અનુભવ મનને અસ્વસ્થ બનાવી દે છે.

હવે મારા અચકાટની વાત પર આવીએ. અનેક કારણો સર કોઈ ઉપર બેઠો બેઠો આપણાં જીવનનો દોરીસંચાર કરતો હોય તેવી વ્યક્તિમાં માનવા મન તૈયાર નથી. અને એવી કોઈ આસ્થા શા માટે નથી એની ચર્ચા અહીં કાઢવી નથી. બહુ અંગત વાત છે.

પણ થયું એવું કે વર્ષનું સરવૈયું કાઢતાં ધારી નહોતી એવી બેટો કોણ જાણો ક્યાંથી આવી ચડી અને નજર સામે જળુંબી રહી.

વસંતમાં વૃક્ષો પર અને ફણો લૂભજૂમ થાય અને એનો આનંદ તો સહજ છે, પણ હાડ દરી જાય એવાં શિયાળામાં એજ સૂકાયેલાં વૃક્ષો પર જામેલી દીમકણીઓ જગળજતાં જુમરો માથે ચડાવી ગરબા લેતી નારીઓ જેવી દિસે, ત્યારે દિલ, હવાની, સુગંધની એક પણ લહેર વગર, મહેકી કેમ ઊંઠું હશે?

એક પ્રિય વ્યક્તિને ઘણા વખતથી કોઈ પીડા સત્તાવતી હતી. અમે ક્યાંક બાંકડે બેઠાં હતાં અને બાજુમાં બેઠેલ કોઈ અપરિચિત વ્યક્તિ સાથે વાતો શરૂ કરી. એને આ પીડાની ખબર પડી અને તરત જ તેણે કહું કે એના ફાધરને આ જ તકલીફ હતી અને ફલાણા ડૉક્ટરને તેનું નિદાન કરી દવા આપી અને બધું પાટે ચરી ગયું. પેન પેન્સિલ કાઢી ડૉક્ટરનું નામ, ફોન નમ્બર લખી આપ્યાં. અને એ જ ડૉક્ટરની સલાહ લઈ અમારા પ્રશ્નો ઉકેલ આવી ગયો.

વિજ્ઞાનની પ્રગતિ તો છે જ, પ્રગતિ માટે વ્યક્તિઓએ પોતાની સૂજ અને આવડત વાપરેલાં એ ખરું. અને છતાં આમ અનાયાસે સરસ સર્જન મળી ગયો, છતાં અમારા માટે જાણે માર્ગા, ખોજ્યા વિના મળી ગઈ એવી આ એક બેટ નીવી.

નજર સામે એક બાળકને મોટું થતાં નિહાળતાં પણ આશ્ર્ય થાય કે આટલી અટપટી ભાષા કેમ શીખે છે, હસતાં અને હસાવતાં કેમ શીખે છે, જોઇસ કરતાં ક્યાંથી આવે છે, અને ટ્યૂકડા જોડકણા બનાવી ‘આઈ મેઇડ અ પોએમ’ એમ કહેતાં ક્યાંથી શીખે છે? અને એવાં કેવાં સદ્ભાગ્ય કે એને આપણી જેમ ચોપડીઓ વાંચવાનો શોખ લાગે અને ‘ક્યારે અક્ષરો, શબ્દો જાણતો થાઉં અને આ પિક્ચર બુક્સ છોડી ચોપટર બુક્સ વાંચું’ એનો થનગનાટ આવે છે?

જગતમાં અન્યાયો થતાં જ આવ્યા છે, સારાં નરસાંના યુદ્ધો થતાં આવ્યાં છે, ચાર્લ્સ ડિકન્સનાના કહેવા પ્રમાણે એના વખતે અને એ પહેલાંથી પણ. કંઈ અનીજ થાય ત્યારે ધીનો દીવો સળગાવીને કે કથા કરાવી મન મનાવવાને બદલે આજના સંદર્ભમાં સજાગ રીતે એના ઉપાયો વિચારતાં, આચરતાં સંતાનો આપણી ફોર્મુલા-બદ્ધ વિચારસરણીમાથી છૂટી નવા નુસ્ખાઓ કાઢે છે ત્યારે વિસ્મયની પરાકાઢા આવે છે.

એક કોલેજના ગ્રેજ્યુશન વખતે, વિદ્યાર્થીઓના પ્રતિનિધિ તરિકે બોલવા ગેભી થયેલી વિદ્યાર્થીની અગાઉિ નફ્કી કરેલું વફતવ્ય બાજુએ મૂકી, હાજર રહેલા સેનેટરોને કઈ શકે કે ‘હુનિયામાં ન્યાયને નામે અનાચાર કેલાવવા ટેકો આપી, સારી હુનિયામાં સૌને ઈર્ખા આવતી હતી, સહુ અહીં આવવાનાં સપનાં જોતાં હતાં એવું અમેરિકા શાને તમે અમારી પાસેથી ઝૂટવી લીધું...’ અને ત્યારે અંગ્રો ભીની થાય છે. ટિએનામન સ્ક્વેર પર ટેન્કનો સામનો કરતો ચીનો વિદ્યાર્થી યાદ આપે છે કે કઈ સારું હજુ ટકી રહ્યું છે અને કોઈક તેને માટે લડવા, જાન દેવા તૈયાર છે. એમ લોકશાહીનું સાચું સત્ત્વ સમજી તેને માટે ભોગ આપવા આવતી કાલની પેઢી તૈયાર થાય છે અને મનમાં આનંદ ઉભરાય છે.

આટલા આટલા લાભ થાય તો આપણો ઉછેર, સંસ્કાર કહે કે કોઈનો તો આભાર માનવો જોઈએ! આ બધું મારા હકનું જ ભોગવી રહ્યો છું એ સ્વીકારવા મન તૈયાર નથી અને પેલા ઈશ્વરનું નામ લેવા પણ તૈયાર નથી.

અને મદદે દોડ્યું આવે છે પેલું બીજગણિત. પેલા ‘બેફ્સ’નો આભાર મા ની હું આજે એક અનેરી હળવાશ અનુભવું છું!

વૃદ્ધાવનની વાટે

કિશોર રાવળ

વસંત કે હિવાળી, પણ એવું મૂરત આવ્યું ય ખરું.

વષમાળી સલાહ ન આપવી એવું તો હું શીખ્યો છું અને કદી કોઈને આપી નથી, પણ આજે રુઢીનો ભંગ કરવાનું મન થયુંછે એટલે કહી દઉં છું કે કદી પ્રેમપત્રો ઈન્ટરનેટ પર ન મોકલવા. ઈન્ટરનેટમાં કોણ જાણો કોણ વાંચતા હોય અને કોના હાથમાં જઈ પહોંચે અને ફ્યારે દુરુપયોગ થય એવી એવી વાહિયાત ભીતિઓ હું ઊભી કરવા માંગતો નથી. મારા કારણો સમજાવવા મારે એક વાત કરવી પડશે અને તમારે કાન દઈ સાંભળવી પડશે.

દેશમાં હિવાળી આવે ત્યારે ઘરની સાફ્સૂફી નીકળે અને અમેરિકામાં વસંતના આગમને સ્થિંગ ફ્લીનિંગ થાય. જ્યોતિષીઓ કહે છે કે શુક પાંચમાં ઘરમાં બેઠો હોય અને શનિની વક્ત વૃદ્ધિ જરા આડમા ઘરથી નવમા તરફ બદલાતી ત્યારે માળિયે, મેરે કે ઑટિક ચરી જૂની વસ્તુઓ વરખોળવાનું મૂરત આવે. ન’તું એવું કુંડળીમાં કોઈએ જોયું કે ન’તી વસંત કે હિવાળી, પણ એવું મૂરત આવ્યું ય ખરું.

એટલે બંદા ચ્યાદા માળિયે. છોકરાને ઘરે છોકરાં આવે એવે ટાણે કામમાં આવશે એમ સંઘરેલા રમકડાં, બાળવાર્તાઓની સચિત્ર, રંગીન ચોપડીઓ, નવી ટેક્નોલોજીમાં નિરૂપયોગી થઈ પડેલાં પણ મતાથી જાળવેલાં ઇજનેરીના ચોપડાં ઓ, આજે ન મળે તેવાં ટ્રાન્ઝિસ્ટરમાંથી બનાવેલી એક બે ગ્રોજેક્ટ્રસ, મારાં બાળપણમાં વાંચી વાંચીને થનગન્યો હતો એવાં જૂનાં જૂનાં કોમિકના થોકડા, સિન્ફલેર કમ્પ્યુટરનું એક બોફ્સ, વિસિઆરના બે બોફ્સ, એક ધમણ ફાટેલું પણ લાકડાની પેટીમાં બીજી રીતે જળવાયેલું હાર્મોનિયમ(ઇયારેક સંગીત શીખણું અને ધમજાને થીગડું મારી કામમાં લેશું એ ભાવનાથી રાખી મુકેલ), એવું એવું ફિફોળતાં એક જૂની, દેશી, પતરાની પેટી હાથમાં આવી.

અંદર શું હશે તે જોવાં કાટ ખાઈ ગયેલા મિજાગરા પર જરા જોર અજમાવી પેટી ખોલી તો મળ્યાં કાગળિયાં. અંદર નકરાં ઇન્લેન્ડ લેટર, પરબિલિયાંમાં ભરી રાખેલા ભૂરાં કે ગુલાબી રંગના કાગળ પર લખાયેલા પત્રો. એક કાગળ કાઢ્યો અને ચીવટથી પહેલી બીજી એબીસીડીમાં લખેલો દીકરાનો કાગળ

‘ઝીઅર પણ્યા’

અને છેલ્લે, કાગળના અંતે વાંચ્યું

'યોર લવર સમીર'!

તારીખ વાંચતા ખ્યાલ આવ્યો કે દીકરો સાત વર્ષનો હતો ત્યારે લખેલો હતો. જિંદગીનું વાકરણ કેટલું સીધું હતું એ ઉમરે! ઈફ યું લવ સમબીજી, યું આર એ લવર!

પેટી બંધ કરી માળિયેથી ઉતારી, અંટિક પરથી ઉતર્યો ત્યાં નજર પડતાં જ વૃંદા બોલી ઊઠી, "હવે આ ફૂંયાં ઉતારી બેઢા? એમાં તો આપણા ગાંધીયુગમાં લખાયેલા પ્રેમ પત્રો પડ્યા છે. એ હવે બધા ફાડીને ફેંકી દેવાના છે, કોઈના હાથમાં આવે તે પહેલાં."

"હા, એ તો ખરું, પણ થયું કે જરા બેસીને થોડાં વાચું. વાંચીને પછી જે કરવું હોય તે કરશું."

"પણ આ તો ચારે બાજુ કચરો વેરાશે. સરી ગયેલાં, જર્જરિત કાગળો, ખોલીએ તો ખરી પડે તેવા એ વંચાશે કેવી રીતે! ઉપર પડ્યાં હતાં ત્યાં જ ઠીક હતાં. અમથું અમથું કામ વધારવાનો શોખ થાય છે તમને."

અને મને વિચાર આવ્યો. લોકો જૂના પ્રેમપત્રો ફાડી કેમ નાખતાં હશે? જુવાનીમાં લખેલો શબ્દોમાં નાદાની, બાલીશતા લાગતી હશે? પારિપ્રકૃતાનો અભાવ શરમીદા કરી મૂક્શે એ વિચારથી? ટાયલાં લાગતાં હશે? કવિઓની કવિતામાંથી કે ગજલિયાઓની ગજલમાંથી ઉદ્ઘૃત કરેલા અવતરણો અત્યારે કમકમાટી પેદા કરશે? કે પછી જોબનના જુવાનમાં આપેલાં વચ્ચનો આજે ફોલેલી શીંગના ખોખાં જેવાં ખાલી લાગે એ વિચાર જ વેરા વિખાદમાં ડૂબાડતા હશે?

છોકરાંના છોકરાંઓ ફ્ર્યારેક કાગળો વાંચે અને વાંચી આશ્રયચક્ષિત થાય કે આ કમ્મરેથી બેવડ વળી વાંકા વાંકા ચાલતા, વાંચતાં વાંચતાં ઊધી જતા આ દાદા ફ્ર્યારેક જુવાન હશે, ઝાડવે ચરીને બેસતા હશે, અફ્કલ વગરની પરીકથાઓમાં કલ્પી શકાય એટલી રૂપાળી પરીઓ સાથે ફરતા હશે, અને એવી કોઈ પરી મળી જાય ત્યારે આભના ચાંદ તારા ઉતારવા તૈયાર થતા આ જ દાદા હશે એ અનુભવી શકે તો એમાં શું ખોઢું?

દાદા પણ એક વખત સોણ, સતતર, બાવીસ વર્ષના હશે અને કોઈએ કામણ કરીને તેમને ગાંડા કર્યા હશે? બેભાન કર્યા હશે? અને એ કામણ કરનારાં આજનાં, ખખડી ગયેલાં, ધોળાવાળવાળાં, ચોકું પહેરતાં દાદીમા જ હશે એવું જાણો તો તેમાં છૂપાવવાનું શું? મને તો લાગે કે એ જાળવી રાખવા જેવી વસ્તુ છે.

જમી કારવી રાતના બેગડી લઈને પહોંચી ગયો લિવિન્ગ રૂમના સોફા બાજુ. હું બેઠો મારા સોફા પર, બાજુમાં મૂકી પેલી બેગ! ચીવટથી તરીખ પ્રમાણે ગોઠવેલા કાગળો લઈ વાંચવાની શરૂઆત કરી.

પહેલો કાગળ એક દોસ્તનો આવ્યો. કોલેજમાં સાથે ભડ્યા અને ભડ્યા પછી કામને લીધે દૂર પડી ગયા. પત્રવ્યવહાર સતત ચાલુ. કોઈ ધેરા મૂડમાં મેં કાગળ લખ્યો હશે એનો જવાબ પહેલો હાથમાં આવ્યો.

"પ્રિય વિકાસ,

....તું વિખાદના દરિયામાં ડૂબકાં મારે છે. તેં લખ્યું છે કે 'કોઈ ગોઠવી આપે અને પરણી જઈએ તેવું કેમ બની શકતું હશે. કોઈને ઘરે કન્યા જોવા જાઓ અને રુમજુમ કરતી કોઈ છોકરી પાણીનો ખાલો આપે અને જલેબી ગાંઠિયાની ખેટ લઈ આપે. તિરક્સ નજરે જોતાં વડીલો વચ્ચે એને પૂછાય પણ શું, કહેવાય પણ શું અને ભવિષ્યની વ્યૂહ રચનાઓ કેમ ગોઠવી શકાય?

ના, ના, ના, ના એવું તો ન જ થાય!

કોઈ આવીને આપજાને મળે અને આપજા પર ઓવારી જાય એવાં સદ્ગ્રાહ્ય કોનાં હોય? ...આપણે રોજ કાચમાં મોં જોતાં હોઈએ અને તેમાં કોઈ ઓવારી જાય તેવું કશું જ નજરે ન આવે...આમ જ જિંદગીની નૌકા હાલક ડોલક થતી ફ્રેન્ઝ, ફ્રેન્ઝ કોને ઓવારે નાંગરશે એ ખિંતા મનને ક્રોરી નાખે છે.'

મિત્ર, હું તને જાણું છું એટલે ખબર નથી પડતી કે તું કાંઈ સાવ ફેંકી દેવા જેવો છે એમ કેમ માને છે? હું છોકરી હોત કે તું, હું સહર્ષ તારો સ્વીકાર કરવા તૈયાર થાત. ડૉન્ટ ખિંક સો લિટલ ઓવ યોર્સેલ્ફ!"

અને પછી નીચે કિશોર કુમારનું નવું મૂવી જોઈ એક ગીત ટાંક્યું હતું

"જરૂરત, જરૂરત, જરૂરત હૈ
એક શીરીમતી કી
કલાવતી કી
સેવા કરે જો પતિ કી"

મોં પર સિમિત ફરકી ગયું. ભણવામાં કવિતાઓ વાંચતાં હતાં ત્યારે કેવું વાયું વાયું લાગતું હતું અને એવાજ ચાંપલા શબ્દો જુવાનીના રંગમાં કે વિષાદમાં પડતાં સંકટ સમયની સાંકળ સમાન થઈ પડે છે. તે વખતે હસવું આવે કે 'તાંત્રણાં છિલ તણાં' હાસ્યસ્પદ લાગતાં અને હવે તો કવિતાઓની પંક્તિઓ ડાઈરેક્ટ છિલની વાતો કહેતી લાગતી. ફિલ્મોનાં ગીતોમાં ઊડાં હદ્યસ્પર્શી, રહસ્યો સંભળાતાં. અને જાણે કે કુટમુટિયાના નિબંધો જેમ જિંદગીના પ્રશ્નોના બેઠા જવાબ મળી જતા.

બીજો કાગળ હાથમાં લીધો વાંચી એ પળ યાદ આવી ગઈ જયારે વર્તમાનને ચીરી ભૂતકાળની ભબક નજરે આવી જળકી ઊઠી.

"ગઈ કાલે તને મેં બગીચામાં હિંયકો ખાતી જોઈ અને મારું હૈયું હિંયકા સાથે સાતમે આકાશ પહોંચી ગયું. બસ 'આ મારી', 'આ મારી' એવું એક ગાન ઊપ્પું મન તરંગમાં. ઉરમાં આનંદ, પિપાસા, તડપન એ બધાં, જગાડી મૂકે પણ લેશ જલાવે નહિ તેવા, એક જવાળામુખીની જેમ ભભૂકી ઊઢ્યાં.

"તું મારી થઈશ, આજે, કાલે, પ્રપાતે, પર્જન્યે.....
તું હી, તું હી..."

"તને હું ચાહું છું
કેટલું?
સૂરજમૂખી સૂર્યને ચાહે- તેથી પણ વધુ
ચન્દ્રને જોઈ દરિયો તોલે-તેથી પણ વધુ
અંગુલિથી તંબુર જાણકે- તેથી પણ વધુ
અને તું?"

એ ચીડી તેની નોટબુકમાં તે એકલી જ જુએ અને બીજા નહિ તેવી રીતે સરકાવી મૂકી દીધી અને બીજે દિવસે જવાબ મળ્યો.

"હું ચાહું છું તમને

જેમ રણમાં તડપે તરસ્યો માનવ, ટીપાં પાણી માટે,
જેમ જંખે ધરતી અષાઢી વાદળને, તેવી સ્પન્જની જેમ
જેમ તલસે હાઈડ્રોજન ઓક્સિજનને-તેથી વધુ સ્ફોટક
જેમ મિની માઉસ ચાહે મિકી માઉસને
જેમ નરગીસ ચાહે રાજને-તેથી પણ જરા વધુ

આગળ પાનાંઓ, પત્રોનો ફડ્ફડાટ થયો.

"કાલે તમે પ્રસ્તાવ મૂક્યો અને હું વાસ્તવિકતામાં ડુબી ગઈ. અત્યાર સુધી બસ ગમો છો ગમો છો એ સિવાય બીજું કશું સૂઝતું જ નહોતું અને લગ્નનો પ્રસ્તાવ મળ્યો એટલે માબાપનું ધર છોડી તમારી સાથે જ રહીશ, મારા પોતાના, મારી એકલીના માણસ સાથે, મારા પ્રિય સાથી સાથે રહીશ જ્યાં કોઈ મન અને દિલ મોકળાં કરી કોઈ પણ આવરણો વગરનું જીવન ગાળીશ, જેમ જિંદગી માણવી હોય તેમ માણશું અને જયારે મન થશે ત્યારે બાળકો પણ વસાવશું. તેમની ઉછેરવાની જવાબદારી, ભણાવવાની જવાબદારી અને તેમની સાથે ઘર્ઠિંગા લેવાની જવાબદારી પણ આપણી. આપણાં કુંવારા જીવનમાં જે જે પસંદ પડ્યું છે તે બધું એમને પાણું અને અને જે ન ગમ્યું હોય તેના બોજથી બાળકોને જાગૃત રહીને બચાવશું...."

લગ્ન થયાં અને કેટલીય મધુરી રાતો પછીના વહાણા વાઈ ગયા અને હું તો વૃદ્ધાવનમાં એવો તો ગુંચવાઈ ગયો, ગુંથાઈ ગયો.

"તમારે કામ માટે બહારગામ જવાનું થાય છે અને મને જરા પણ તે ગોઈનું નથી અને એમાં પણ પ્રોજેક્ટ પર મહિનો મહિનો ગાળવો પડે-નથી જતા એ દિવસો અને ન ખૂટટી એ રાતો....

પીયા એસો જિયામેં સમાઈ ગયો રે... એ... એ
કિ મૈં તનમન કી સુધબુધ ગંવા બેઠી"
અને સામા જવાખમાં લખેલું

"કામેથી આવું છું અને ખાનામાંથી તારો ફોટો કાઢી જોયાં કરું છું, પણ પેલા ગીતની લીટી સતાવે છે

પ્રાન ચાહે નેન ન ચાહે..."

અથવા પ્રદીપજીનું ગીત ગૂજે

"પિયુ પિયુ બોલ, પિયુ પિયુ બોલ,
પ્રાન પપીછે પિયુ પિયુ બોલ.
મેરે જીવન કી યમુનામે
જાગ ઉંદે મિંજુલ કલ્લોલ
પ્રાન પપીછે પિયુ પિયુ બોલ."

એક કાગળમાં પ્રદીપજીની બે લીટીઓ લખેલી

"દુમ દુમ ગૂજ ઉઠી શેહનાઈ
સરગમ કી નિરુપમ સ્વર સુખમા

નિખિલ પ્રાંત મેં છાયી"

કાગળો વાંચતો ગયો. વૃદ્ધાનો અવાજ આવ્યો. "ફ્લ્યાં સુધી વાંચવું છે? વાંચવાનો ફાયદો શું છે? તે દિવસા ગતા!"

મેં કહું કે "આવું છું. તું સૂઈ જા." અને મનમાં એક પડ્યો પડ્યો. તે દિવસો ફ્લ્યાં ગયા? ... બાળકો થયાં, બીજાંઓને અદેખાઈ આવે તેવાં. સાંજે ઘરે આવું એટલે આખો દિવસ વૃદ્ધા સાથે ઘડિમલા લઈને થાકેલા બાળકો 'પપ્પા આવ્યા, પપ્પા આવ્યા' કહી ચોટી પડે અને હું એમને. વૃદ્ધા કહેતી "એમને એક પપ્પા સાથે સંબંધ છે. મારી સાથે કાઈ નહિ-અને તમને પણ ઘરની વહુ સામે જોવાનો સમય રહે છે? વાત કરવાની તો બાજુચે રહી...."

કામના પ્રેશરને લીધે મોટેથી કામ કરવું પડતું, ઘરે આવી લોથપોથ થાઉં. છોકરાંઓને ચોપડી વાંચી સંભળાવું કે વાર્તા કહું અને મારી વિકેટ ગુલ. અબોલા વધતાં ગયાં-બોલવાનો સમય જ ન હોય તો અબોલા કહેવાય?

સ્મૃતિમાં એક જબકારો થયો. કોઈ ઊર્ભિલ પળે મેં વૃદ્ધાને જરા મો ચડાવેલી જોઈ અને મેં લલકાર્યુ "બીના મધુર મધુર કુછ બોલ..." "તાર તૂટી ગયા છે બધા. શોધો કોઈ બીજી બીનાને, આ બીના તો તૂમનું થઈ ગઈ છે તૂમનું!"

મમ્મી ઘરમાં પ્રવૃત્ત હોય અને એમાંથી ઊચી ન આવે, પપ્પા બહારની દુનિયાની વાતો કરે, બે માણસોને જાણો, વાતો કરે, ટૂચ્કાઓ સંભળાવે અને ફાજલ સમયમાં ચોપડીઓ વાંચી ક્ષિતિજો વિસ્તારે. મમ્મીને કામ સિવાય ફ્લ્યાં બીજું કામ હતું! સિનેમાની ફિલમની જેમ ચિત્રો નજર સામે આવ્યાં. એકાંત, એકલવાયાપણું મને એક ને જ લાગતું હશે? વૃદ્ધાનું શું? એ કંઈ જોબ ન કરે એટલે ઘરકામ માથે આવી પડ્યું અને હસતે મોઢે અપનાવી લીધું. એમાં તો કોઈ ફરિયાદ તો નથીને?

મનમાં સ્હુરેલો શબ્દ 'ફરિયાદ' ખટક્યો. ફરિયાદ કરવી એટલે દૂધમાંથી પોરાં કાઠવાની વૃત્તિ જ કહેવાયને? એનાં અરમાનો, અભિલાષાઓ કંઈ મારા અરમાનો અભિલાષા કરતાં ઉત્તરતાં દરજાના એવું તો કેમ કહેવાય?

બીજી 'બીના' શોધવાના મારા પ્રયાસો, અને અડપલાં કહેવાં હોય તો અડપલાં, એ બધાની પાછળ મને એવાં તો કયા મ્રબળ કારણો હતાં કે મારે એ કરવું પડ્યું? -અને ખીચડી દુષ્પાર્થ ગઈ એનું શું?

મોડી રાતે, ચામાચિરિયાં પણ જંપી જાય તેટલી મોડી રાતે દીવો બંધ કરી હું પથારી તરફ ગયો. બારીમાંથી આવતા ચન્દ્રના આદ્યાં અજવાળામાં વૃદ્ધાને સૂતેલી નિહાળી. થંભી ગયો. હરીન્દ્ર દવેના એક બેનમૂન ગીતની લીટીઓ યાદ આવી.

"આ એજ હશે વૃદ્ધાવન?
જ્યાં કૃષ્ણ-રાધિકા કરતાં આવન જાવન."

મનમાં હળવેથી બોલ્યો, "જગત પર ગુર્સો હોય તો જગત સાથે જગડી લઉં, જાતને નફરત કરતો હોઉં તો ઉપાય શો? અર્દિક સેગલે લઘ્યું છે કે લવ મીન્સ નોટ ટુ હેવ ટુ સે સૉરી. અને છતાં સોરી સિવાય બીજો કયો રસ્તો?

સૉરી, વૃદ્ધા"

બીજે દિવસે સવારના ચા નાસ્તો કરતાં મેં એક ઘડાકો કર્યો. "હું ફરી વાર લગ્ન કરવા વિચાર કરું છું."

વૃંદા ટીચકું ચડાવી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. "કેમ, હવે આ ઉમ્મરે બીજાં લગનના ઓરતા રહી ગયા છે? કોણ છે એ વ્યક્તિ? એટલું પૂછાય ખરું કે મારે? શું નામ છે એનું?"

"નામ તો સારું છે 'વૃંદા'. એ હા પાડે એટલે ફરી કડકડતાં, કરચલીઓ વગરનાં, નવા નશ્કરોર લગન કરી લઈએ."

વૃંદાના મો પર એક સ્મિત ફરદ્દું, "તમારા ફ્રોલિફ્રેશન શું? અને આ લગન સફળ થશે એની ખાગી શું?"

"પહેલી વાર અનુભવ નહોતો, છોકરાં નહોતાં. હવે બન્ને છે. બાળોતિયાની ફાવટ નહોતી અને હવે જરૂર નથી! ખીજ, પરણીશ મને?

"હોતું હશે! પહેલા પ્રેમ કરતાં શીખો પછી આગળ વાત ચાલે....."

માટે કહું છું કે ઈટરનેટ પર પ્રેમ પત્રો ન લખવા. આવી રીતે થપ્પીઓ ખોલી વાંચશો કેવી રીતે? ઈમેઇલને ફૂંક મારો તો પેલા મશાહૂર જાદૂગર કે.લાલના રૂમાલની જેમ ઊડી જાય, કાગળ ઉપર લખ્યું હોય તે ફરી ક્યારેક વંચાતા ડહાપણ ફરી પાછું સાંપડવાની શક્યતાના અંકુરો જાળવી શકો.

સંવિકાળ

વર્ષ અડાલજા

(વાર્તાસંગ્રહ 'સાંજને ઉબર' માથી સાભાર)

'સૂર....' લક્ષ્મીની એક બૂમ નાનકડા ઘરમાં બધે ફરી વળી. પણ ક્યાંથી પડ્યો ન પડ્યો 'આવી મા'.

લક્ષ્મીએ આંગણામાં તોકિયું કર્યું અને માથે હાથ ઢીઘો. સૂરતા ક્યાંથી સાંભળે? એ તો મોટી મોટી આંખે જોઈ રહી હતી. આંબાના થડ પાસેની બિસકોલીને! એનો રૂપાળો ઘાટીલો ચહેરો હથેળીમાં ગોઠવીને નિરાંત એ ભીની જમીન પર બેઠી હતી. લક્ષ્મી જાણતી હતી. આ તપશ્ચર્યાનો બંગ સહેજમાં થતો નથી. એટલે એ ઝટપટ પગથિયાં ઉત્તરીને નીચે આવી.

'સૂર, સાંભળે છે?'

સૂરતા ચમકી ગઈ, ‘શું મા?’

‘બહેન, જો કુંજુમાસી પાસે ઢોડતી જા તો અને...’

સૂરતાએ માના મોંએ એકદમ હાથ મૂકી દીધો અને કાનમાં કહ્યું, ‘તડકામાં એની રુંવાટી કેવી ચમકે છે, નહીં મા!’

લક્ષ્મીએ હાથ જાટકી નાખ્યો.

‘બિસકોલીની વાત પછી કરજે. જો આ ખાવાનું જરા કુંજુમાસીને ઘેર...’

પણ સાંભળે કોણા? સૂરતા ત્યાં હતી જ ક્યા? એ તો અવાજથી ચમકી ઉઠેલી બિસકોલીની પાછળ દોડી ગઈ હતી.

નિશાસ મૂકી લક્ષ્મી ત્યાં જ ઊભી રહી. સૂરતાને બૂમ મારવાનો તો કશો અર્થ નહોતો. હવે દિવસ નમ્યા પહેલાં એ ઘરે પાછી ફરે એ સંભવ જ નહોતો. એમની આંખ ભીની થઈ ગઈ. ચપટી ધૂળ જેવું આ ગામ. ભાઈએ બાંધી આપેલું આ નાનું ઘર અને સૂરતા --એ સિવાય સંસારમાં એમની પાસે કશું નહોતું અને સૂરતા? ખીલું ખીલું થતાં સુગંધી ફૂલોની જાણે વેલ. એમનાં અસ્તિત્વને વીઠળાઈને જ રહેતી. એને પંદર થયાં હતાં કે સોળ! હવે તો કશું યાદ નથી રહેતું પણ આમ જુઓ તો નાનકી બાળકી! બસ, બિસકોલીના ચટાપટા જુએ કે પછી છોડને પાછી પાતાં પાતાં ભીના ક્ષયારામાં જ બેસી પડે અને લીલાંધમ કુમળાં પાનની રેખાઓને ધ્યાનથી જોયા કરે.

કોઈકવાર લક્ષ્મી રાત્રે ઊઘમાંથી જબકી જતી. બાજુમાં ગાઢ નિંદરમાં પડેલી સૂરતાને જોયા કરતી. જાણે મોગરાની કળીઓનો ઠગલો! ઘેરી ઊઘમાં પડેલી કોઈ સુંદર રાજકુવરી. સફેદ પાંખાળા ધોડા પર ઊરીને આવનારા રાજકુવરના જાદુઈ સ્પર્શની પ્રતીક્ષા કરતી હોય.

કાલે કદાચ પોતે ન હોય તો?

લક્ષ્મી ધૂજી જતી. તો સૂરતાનું શું? એક વખત ભાઈ-ભાભી હઈ કરીને એને શહેરમાં લઈ ગયેલાં. દીકરીને આવી જ રાખશો તો એનું થશે શું? લગ્ન કોણ કરશે એની સાથે? શહેરી રીતમાતથી ચાલાક બનાવીશું. પોતે દિવસો સુધી ન ઊઘેલી, ન ખાવેલું. મહિનામાં તો સૂરતા પાછી ફરી. પણ કેવી એ સૂરતા! બિડાઈ ગયેલી લજામણી. જાણે એક ઝાટકે કોઈએ માળો તોડી નાખ્યો હોય અને અબોલ પંખી ઉદાસ બની વૃક્ષને ત ક્ષયા જ કરે એવી સૂરતા માના ખોળામાં રડી રડીને ઊઘી ગયેલી.

ત્યારથી લક્ષ્મી એને આંખથી કે મનથી અળગી નહોતી કરી શકતી. એ ગાંઠ વાળતી કે સાંજે શાળાએથી પાછી ફરે ત્યારે સૂરતાને પોતાની સાથે રસોઈ કરવા બેસાડવી. પણ સૂરતા ઘરમાં જ ક્યાં આવતી? એ પતંગિયાની પાછળ દોડી હોય કે પછી જાંબુના ઝાડ પર ચી લહેરથી જાંબુ પાડતી હોય.

આજની જ વાત.

અવંતિનાથના વિશાળ બંગલામાં ગામનાં બધાં લોકો એકઠાં થયાં હતાં. ખાસ શહેરમાંથી પંડિતો બોલાવ્યા હતા. યજ્ઞ હતો. ગામની બીજી સ્ત્રી સાથે એ પણ અનેક જાતની તેથારીમાં ગૂંથાઈ હતી. કેટલું બધું કામ હતું? શાળા ખાસ બંધ રાખવામાં આવી હતી. સૂરતાને લક્ષ્મી પોતાની

જોકે ખાસ લઈ જવા માગતી હતી, ભાબીએ દશેરા પર મોકલાવેલી ખૂલતા ગુલાબી રંગની જરી કિનારીની સાડી પહેરાવી ફૂલોથી લટ ગૂંથીને. આવો પ્રસંગ ઘડી ઘડી થોડો આવે છે?

પણ સૂરતા તો સવારથી જ અદૃશ્ય. હવાની લહેર જેમ ફ્રારે ગુપસુપ વહી ગઈ! જ્ઞાયું જ નહીં ખૂબ રાહ જોઈ. લક્ષ્મી થાકી. બીજી સ્ત્રીઓ ત ઉવા આવી એટલે એ મનમાં ચિંતાતી ગઈ.

બંગલાના મોટા ચોકમાં એક તરફ ચૂલ ખોદીને કંઈ કેટલાય રસોઈયાઓ આખા ગામ માટે ભોજન તૈયાર કરી રહ્યા હતા. લક્ષ્મી યજમાં કળશ સ્થાપવાના પાટલા પર સુંદર રંગોળી કરી રહી હતી. બપોર ચઢી ગયા હતા. તડકો જગમગ થતો હતો. ત્યાં ‘મા’ બિલબિલ હાસ્ય સાથે એક બૂમ ધસી આવી.

લક્ષ્મી ચમકી ગઈ. સામે જોયું તો સૂરતા! કાદવથી ખરડાયેલાં ચણિયો ચોળી ને વેરવિભેર વાળ.

આજુબાજુ જોઈ લક્ષ્મી ચિંતાઈ ગઈ, ‘આવા વેશ?’

સૂરતાએ નવાઈ પામી પોતાના હાથ પગ કપડાં સામે ખૂબ ધ્યાનથી જોયું. આમાં શું ખોઢું હતું એ જ એને ન સમજાયું. એ રોજ જેવી જ હતી, પણ આ બાબતમાં મા સાથે ચર્ચા નકામી છે એ તે સમજતી હતી. એટલે એ સીધી મહત્વની વાત પર આવી.

‘મા, ઘરે ચાલને. ખૂબ ખૂબ લાગી છે.’

લક્ષ્મીને મરવા જેવું લાગ્યું., ‘અરે રામ! આ છોકરી શું ફ્રારેય કશું નહીં સમજે?’ કોઈનું ધ્યાન જાય એ પહેલાં જટપટ ઊઠી સૂરતાનો હાથ બેંચી પોતે બહાર આવી.

‘ફ્રાં ગઈ હતી અત્યાર સુધી? કશું ખાવા નહીં મળે. જા ઘરે જા. હાથપગ ધોઈ, માધીએ આપેલાં સરસ કપડાં પહેરીને આવ. હવે બીજે ફ્રાંય જતી નહીં, સમજુ?’

કોઈની બૂમ પડી એટલે લક્ષ્મી જલદી અંદર ચાલી ગઈ.

સૂરતા ડઘાઈને ઊભી રહી. આવું તો કદી બન્યું નહોતું. આજે અચાનક શાળામાંથી છુંદી મળી ગઈ હતી એટલે એ ખુશ ખુશ થઈ હતી અને નંદુ સાથે માઇલી પકડવા તળાવમાં ઊતરી હતી. કેટલી મજા પડી હતી! પૂજા હોય તેથી શું કામ એ સારાં કપડાં પહેરી પૂતળાની જેમ બેસી જાય? ને. આ બૂમ લાગી છે તેનું શું?

એ ચોકમાં આવીને ઊભી રહી. સૌ જાતજતના કામમાં મશગુલ હતાં. એ ધીમે પગલે વિશાળ બગીચામાં બાંકડા પર બેસીને પેટમાં લાગેલી બૂમની કે વિકટ સમર્યા ઉપસ્થિત થઈ હતી. તે પર વિચાર કરવા લાગી. પણ એ દિશામાં શું થઈ શકે એ કશું સૂજ્યું નહીં. મોટા મંડપમાં સળગતી ચૂલ પર ચરેલા મોટા દેગડાઓમાંથી સ્વાદિષ્ટ ભોજનની સુગંધ આવતી હતી અને એ આકુળવ્યાકુળ થઈ ગઈ હતી.

દૂરથી એને મંડપનું ધ્યાનથી નિરીક્ષણ કર્યું. ના, ત્યાંથી કશું લઈ શકાય એ શક્યતા નહિવત્તુ લાગી. ઘણાં માણસો ત્યાં ફરતાં હતાં.

‘બરફીના ટોપલા આ તરફ લાવો.’

હોડના ઊચા ભાગમાંથી કૂલ તોડવા મથતો સૂરતાનો હાથ થંભી ગયો. બરફી! અહા! આવું અદ્ભુત નામ કોણે લીધું? છુટી ગયેલા વાળને બાંધવા મથતી એ દોરી. અને આ શું થયું? બરફીના ટોપલા સાથે જ એ ભટકાઈ પડી. હાશ! પોતાની ભૂખનો આવો સુંદર ઉકેલ! એ ખુશ થઈ ગઈ. તરત જ હાથ લંબાવી બરફીનું ચોસલું લેવા ગઈ.

‘માફ કરજો હું...’

સત્યાનાશ. ટોપલો એકલો નહોતો. એને હાથમાં પકડીને કોઈ ઊભું હતું. બસ હવે બૂમ પડી જ સમજો. એ પીઠ ફેરવીને જલદી ભાગવા ગઈ.

‘કેમ, તું બરફી નહીં લે?’

એ તરત પાછી ફરી. તો એમ વાત છે? ટોપલામાંથી બરફી લેવા વિશે સામા પક્ષને કશો વાંધો નહોતો. એ ઝરણાં જેવું કલકલ હસી પડી.

‘લઉ કે? ખૂબ ખૂબ લાગી છે.’

હવે જ એનું ધ્યાન ગયું. ટોપલાવાળો હાથ યુવાને એની તરફ લંબાવ્યો હતો. આછો શ્યામ વર્ષ. શહેરી ઢબના સરસ કપડાં. ઊચા ઓળેલા વાળ અને પગમાં ચમકતા નવા બૂટ. પણ સુરતા તો ધીમું હસતા એના ચહેરાને જોઈ રહી. પોતાનો આ વેશ! એને ભટકાઈ પડી તો ય એ ચહેરા પર ચીડ નહોતી. આ ગામમાં એને ફ્રૂયાંય જોયા નથી.

ટોપલો હજ સામે જ હતો. એણે બે ચોસલાં જટપટ ઊઠાવી લીધાં. પછી સાંશક સ્વરે પૂછ્યું, ‘તમે કોણ છો?’

‘અહીં મામાને ત્યાં આવ્યો છું. પૂજા માટે. નામ તો મારું લાંબું છે પણ બધાં મને ચન્દ્ર કહે છે.’

‘સારું નામ છે.’ સુરતાએ ડોંકું ધૂષણાવી ફરી બે ચોસલાં ઊચ્ચકી લીધાં. બરફી ખૂબ સરસ હતી. આવી તો કદી ખાદી ન હતી. મામીને ત્યાં પણ નહીં. ખાતાં ખાતાં એ અટકી ગઈ.

‘પણ તમને ફ્રૂયારેય જોયા નથી..’

ખાતાં ખાતાં એણે ફરી બાંકડા તરફ ચાલવા માંડ્યું. ટોપલો પકડીને ચન્દ્ર સાથે ચાલ્યો.

‘પહેલી વાર જ તો ગામમાં આવ્યો છું.’

સૂરતા નીચે જ વૃક્ષને અહેલીને બેસી ગઈ. એણે લહેરથી હાથમાં રહેલું છેલ્લું બટકું મૌમાં મૂક્યું.

‘હાશ, થાકી ગયો.’ બાંકડા પર બેસતાં ચન્દ્રે કહ્યું, ‘પણ તું અંદર મદદમાં કેમ નથી ગઈ?’ એણે ટોપલો બાજુમાં મૂકી હાથ મોકળા કર્યા. સૂરતાની આંખમાં ચમક છવાઈ ગઈ.

‘ના રે. કોણ સમય બગાડે? પાછું મા કહેશે, તેથાર થાઓ. વાળ ગુંઠો. સાડી પહેરો. હસવાનું, બોલવાનું નહીં. ચૂપચાપ કામ કર્યા કરવાનું. છટ, એવું કોણ ગમે? હું નંદુ સાથે તળાવમાં માછળી પકડવા ગઈ હતી. એવી સરસ સોનેરી રંગની માછળી હતી!’

લીલાધમ ઘાસ પર પીલાચા તડકાની ભાત પડતી હતી. એની રેખાઓ પર કોમળતાથી આંગળી ફેરવતી સૂરતા અચાનક થંભી ગઈ.

‘અરે, પણ તમે તો અહીં નવા છો. તમે તળાવ ક્યાંથી જોયું હોય? હું તમને બતાવવા લઈ જઈશ.’

ચન્દ્રને રસ પડ્યો. ‘સાચ્યે જે?’

સૂરતાને નવાઈ લાગી. ‘હા તો હું કંઈ ખોટું કહું છું? અને મોતીના ધરની પાછળ જાડ પર ખૂબ સરસ પાકાં જાંબુ થયા છે. ખૂબ ઊચું જાડ છે હો! પણ તમે લગીરે ગભરાતા નહીં. હું તમને જાંબુ પાડી આપીશ. આ જરા...’

ચન્દ્ર હસી પડ્યો, ‘હા, લે બરફી, જોઈએ એટલી લે..’

સૂરતાએ ચન્દ્રની સામે મીટ માંડી. પછી ડોરું ધૂષાવતાં ગંભીરતાથી કહ્યું, ‘તમે ખૂબ સારા છો.’ એણે છેછું ચોસલું ખાઈ ચણિયાથી હાથ લૂછતાં ફરી ચંદ્ર સામે જોઈ હસી દીધું. ‘તું પણ સારી છે...તું અરે...તારું નામ પણ જાણતો નથી. તારું નામ શું?’

પૂજા માટેની દોડધામ અને કોલાહલથી કંટાળી ગયેલા ચંદ્રને આમ શાંતિથી લતામંડપ પાસે બેસી આ નિર્દોષ છોકરી સાથે સરળતાથી વાતો કરવાનું ખૂબ ગમ્યું.

સૂરતાની જિંદગીમાં આટલી આશ્ર્યકારક ઘટનાઓ એક સાથે કદી બની જ નહોતી.

‘હું સારી છું?’

હવામાં ઝૂલતા ઝૂલ જેવા મૃદુસ્વરે ચન્દ્રે કહ્યું, ‘હા, તું ખૂબ સારી છે.’

સૂરતા એટલું હસી કે આંખમાં પાણી ભરાઈ આવ્યા.

‘કેમ રે! એમાં આટલી હસે છે શાની?’

સૂરતા વૃક્ષને અહેલીને ઊભી રહી. ‘તો શું કરું? મને કોઈએ હું સારી છું એમ કહ્યું જ નથી ને!’

‘પણ તું ક્યાં જાય છે? તે તારું નામ ન કહ્યું?’

‘આમતો સૂરતા. પણ મા તો સૂર જ કહીને બોલાવે.’

‘ખૂબ મીઠું નામ છે.’ ચન્દ્ર બરફીનો ટોપલો લઈ એની સાથે ચાલવા માંડ્યો. ‘પૂજામાં નહીં આવે?’

‘માઝે કહ્યું છે, કશે જતી નહીં. પૂજામાં જ આવજે. જો નહીં આવું તો મા રાત્રે રડશે.’ સૂરતાના ચહેરા પરથી એક આછી વાદળી પસાર થઈ ગઈ. ‘મા રડે તે મને ન ગમે.’

‘સાડી પહેરીને આવશે?’

‘નારે ભઈ, સાડી તે વળી કોણ પહેરે?’ અને એ પાણીના મોજાંની જેમ ઊછળીને ઢોડી ગઈ.

સાંજે પૂજા અને યજા વેળાએ ઉભરાતી ગિર્દમાં બે આતુર આંખો સૂરતાને શોધતી રહી, પણ એ ક્ષયાંય દેખાઈ નહીં.

બીજે દિવસે મહેમાનોને મૂકીને સ્ટેશન તરફથી ચંદ્ર આવતો હતો ત્યાં શિરીષના વૃક્ષ પરથી એક ટહુકો ફૂલની જેમ ખરી પડ્યો.

‘ચન્દ્ર.’

ચન્દ્રે ચમકીને ઉપર જોયું તો સૂરતા ઉપરથી નીચે ઊતરી રહી હતી.

‘અરે, તું શું કરે છે ઉપર?’

એ જટપટ નીચે ઊતરી. એના હાથમાં નાનકું બિલાડીનું બચ્ચું હતું. એને વહાલમાં બચી કરી, બાજુની જાડીમાં મૂકી દીઘું અને જિલબિલ હસતી એ દોડતી પાછી આવી.

‘આ બચ્ચું કોણ જાણો કઈ રીતે ડાળીમાં ફસાઈ ગયું હતું, એટલે ઉપર ચડી હતી. અરે હા--તમારે તળાવ જોવું છે ને? ચાલો...’

‘હા, પણ બહુ દૂર તો નથીને?’ ચન્દ્ર એની સાથે ઉતાવળે ચાલવા માંડ્યું.

‘ના રે. અહીં જ તો છે. પહેલાં તો આ તળાવ સાવ નાનું હતું. પણ હવે તો એવું સરસ .. અરે! અરે! ધ્યાન રાખજે...એ ભગવાન!’

ઢોળાવ પરથી ચન્દ્ર લપસી પડ્યો હતો. સૂરતાએ એકદમ હાથ પકડી લીધો. પણ એનો ચહેરો જંખવાઈ ગયો. લંગડાતો ઊભો થતો ચન્દ્ર હસી પડ્યો.

‘મારો જ તો વાંક છે. મને તો તલતલ રસ્તો ખબર. મારે કહેવું જોઈએને કે આ વળાંક લપસી પડાય એવો છે!’

સૂરતા ચન્દ્રનો હાથ પકડી એને ધીમે ધીમે ચલાવતી ફરી રસ્તા પર આવી અને રસ્તાની ધારે પથ્થર પર તેને બેસાડ્યો. એ નીચે પગ પાસે જ બુસી ગઈ.

‘હવે શું કરીશું?’ સૂરતા વ્યગ્ર થઈ ગઈ. એની નાની સીમિત દુનિયામાં થોડી હલચલ મચી ગઈ હતી. વૃક્ષના લીલાછમ પાંદડાઓમાંથી ધીમે ધીમે સૂરજનો સોનેરો રંગ એની પર ટપકતો હતો.

‘તું અત્યારે કેવી લાગે છે કહું?’

સૂરતા વાંકી વળી ચન્દ્રના પગને ધ્યાનથી જોતી હતી.

‘સૂર, તું અત્યારે સૂરજમુખીના હુલ જેવી લાગે છે!’

પણ સૂરતાનું ધ્યાન જ ક્યાં હતું? એને ચિંતા હતી પગની. મયકોડાઈ ગયો હશે તો?

‘તમને કોઈ વઠશે નહીં ને?’

ચન્દ્ર હસી પડ્યો.

‘તું શું કામ ચિંતા કરે છે આટલી? મને કશું થયું નથી, ને કોઈ વઠવાનું પણ નથી. પણ સોનેરી માછલીનું શું કરશું?’

‘કાલે બતાવીશ. આજે તો તમે આરામ કરો.’

‘કાલે ભૂલી તો નહીં જાયને?’

‘લો, કેવી વાત કરો છો! ચાલો ઊઠો.’ સૂરતાએ હાથ પકડી કાળજીથી ચન્દ્રને ઊભો કર્યો.

‘એક વાત કહું સૂરતા?’

આંબલીના ધટાદાર જાડમાંથી કાતરા શોધતી નજર એણે પાછી વાળી અને ચન્દ્ર પર માંડી.

‘હું.’

‘પૂજા પૂરી થાય એટલે ચાલ્યા જવું હતું. પણ અહીંથી જવાની ઈચ્છા નથી થતી.’ ચન્દ્ર સૂરતાને ટેકે ટેકે ચાલવા માંડ્યું.

‘કુમ?’

બસ. એમ જ. થાય છે કે થોડા દિવસ અહીં જ રહી પડું. વારુ, સૂર, હું અહીં રહું તો તને ગમે?’

સૂરતાનો આનંદ છલકાઈ ગયો. ‘ખૂબ ગમે. તમારા શહેરમાં વૃક્ષો અને પંખીઓ નથી હોતાં, હું તમને બતાવીશ.’

‘અને હું તને દુનિયાની વાતો કરીશ. તને એવાં ચિત્રો બતાવીશ જેની તને કટ્યના પણ નહીં હોય! કાલે મળશે તળાવની પાણે?’

‘આવજો.’

રસ્તાના વળાંકે સૂરતા પતંગિયાની જેમ ઊરી ગઈ.

ચન્દ્ર તળાવ સામેના લીબડાના વૃક્ષ નીચે બેસીને વાંચતો હતો. ભમરાની જેમ ગુંજારવ કરતી સૂરતા આવીને ઊભી રહી.

‘ચાલો સોનેરી માછલી જોવા.’

એના લહેકા પર ચન્દ્ર હસી પડ્યો. ‘તું તો પઠાણની જેમ તકાદો કરે છે. બેસ તો ખરી.’

‘આ બેઠા. બોલો.’

ચન્દ્ર પુસ્તક બંધ કર્યું. લીલા ઘાસના કૂણા અંકુર પર એણે ધીમેથી હાથ ફેરવ્યો અને અચાનક ઊંચે જોઈ એણે મૂઢુ કંઠે કહ્યું, ‘તું જાણો છે, તારું સ્મિત આટલું સુંદર શાથી છે? કારણ કે તારું ફદ્ય પ્રેમથી છલોછલ છે--નિર્વિજ, નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ. આ કોમળ કૂલ જો. સૂર, એમાં કેટલું જલતત્વ, આકાશ, પવન કે મારી છે એનો હિસાબ પાંદડીઓ પર માંડલો નથી... તારું સ્મિત પણ એવું જ સહજ છે. અને તેથી જ તું મને ખૂબ ગમે છે. કદાચ પૂજામાં આવ્યો નહોત તો મેં શું ખોયું હોત, સૂર?’

ચન્દ્ર સામે મીટ માંડી રહેલી સૂરતા બોલી પડી.

‘મને કશું ન સમજાયું.’

‘ફ્લાઇએક તું જરૂર સમજી શકીશા, સૂર! મને તારી માછલી બતાવશે?’

સૂરતા લહેરાઈ ગેડી.

‘હા, ચાલો આજે નહીં પડવા દઉ તમને.’

એ રાતથી જ વાદળો ઘેરાઈ ગયાં હતાં. વરસું વરસું થતાં અણુંબી રહ્યાં હતાં. સૂરતા પરસાળમાં ઊભી હતી. એના નાનકડા અંગણાના છોડવાંઓના પાન શીતળ હવાથી કંપી ઊઠતાં હતાં. વાદળોની શ્યામલ ઘનતા વીજળીનો ચમકાટ ક્ષાશભર, બધું અજવાળી અદૃશ્ય થઈ જતો હતો. અવારનવાર તોફાનથી ભ્યબ્ધીત થઈ ગેયેલી લક્ષ્મીએ કેટલીય બૂમો મારી પણ સૂરતાને માનો અવાજ પછોચ્યો નહીં. વરસી ગેયેલાં આછાં ફોરાંની મહેકથી એ વ્યાકુળ બની ગઈ હતી. દિવસ અને રાતના આ સંધિકાળ અચાનક ઘેરાઈ ગેયેલી વર્ષાત્મતુમાં ભીજાતી સૂરતા પરસાળમાં ઊભી હતી--સ્વયં ઈન્દ્રધનુ.

એકદમ એ નીચે ઊતરી પડી અને આંગણું વળોટી એ દોડી. ભીની મહેકતી માટી પર પગલાં પાડતી એ તળાવ પાસે આવી લીમડાના વૃક્ષ નીચે ઊભી રહી. સધણું જ ચિરપરિચિત હતું. ઇતાં ઓળખચિક્ક વિનાની કોઈ અજાણી જગ્યાએ આવી ચડી હોય તેમ કુતૂહલથી પ્રકૃતિને જોતી રહી. વરસાદ મન મૂકીને વરસતો હતો.

એ વૃક્ષ નીચે પથ્થર પર બેસી ભીજાતી રહી. ખળખળ વહેતી ચંચળ નદીનું એ જાણે બની હતી નાનું રમણીય સરોવર! અચાનક વૃક્ષ પાછળથી નીકળી બે હથેળીઓએ એની આંખ દાબી દીધી. સૂરતા ચમકી ગઈ. એણે હાથ પકડી લીધા. સામે જોયું તો ચન્દ્ર! એની આંખો લક્ષ્માથી ઝૂકી ગઈ.,

યૂરેકા, યૂરેકા, યૂરેકા ચન્દ્રકાન્ત ટોપીવાળા (અમદાવાદ) (‘શબ્દસૂચિ’ જુલાઈ ૨૦૦૬માંથી સાભાર)

આ મારી શોધ છે. હું તમને જાણ કરીશ તો તમે સૌ મારી સાથે એક સાથે, એકી અવાજે બોલી ઊઠશો: યૂરેકા, યૂરેકા, યૂરેકા. મેં શોધ્યું છે કંટાળો એ સ્થાયીભાવ નથી પણ સ્થાયીપાત્ર છે. અને સતત કશાકથી ભરેલું રાખવું પડે. જરાક જેટલું ખાલી થયું કે ખાખે. એવું ખખે કે ત મારા બધાં જ્ઞાનતંતુઓ, સનાયુઓ, પેશીઓ, શિરાઓ તંગ કરી દે. એ ખાલી હોય તો જ એની ખબર પડે, ભરેલું રાખો તો એની હોવાની જાણ સુદ્ધાં ન થાય.

કદાચ એટલે જ હું જન્મ્યા પછી તરત પાત્રને ભરી દેવા રડ્યો હોઈશ. હું પડ્યો રહેવાને બદલે રીખતો થયો હોઈશ. હું રીખવાને બદલે ચાલતો થયો હોઈશ. હું ચાલતા રહેવાને બદલે દોડતો થયો હોઈશ. હું મૂંગો રહેવાને બદલે બોલતો થયો હોઈશ. હું નાનો રહેવાને બદલે વધતો ગયો હોઈશ. વધતો રહ્યો હું. આ ભરવા માટે તમારે જાતઅતના નુસ્ખા કરવા પડે. તમારે નુસ્ખાબાજ થતું પડે.

જેમકે આજે જ સવારે મને ઓચિંતો નુસ્ખો સૂઝ્યો, કે ઊઠીને ચાર-પાંચ કોગળા કર્યા પછી જો બ્રશ કરવામાં આવે તો હુર્ગિધ ઓછી થયા પછીના મોંમાં ટુથપેસ્ટની સુગંધને પ્રસરવા મોકળાશ મળે. એમ તો સાવ ઘસાઈ ઘસાઈને ચયટ થઈ ગયેલા સાબુને ફેંકી દેવાને બદલે નવા કાઢેલા સાબુનું જોડે એને જોડી દેવાનો નુસ્ખો પણ મને ખુશ કરી દે છે. દાઢી વખતે પણ બધા કરતાં હું જુદો નુસ્ખો અજમાવું છું. હું દાઢી કરીને નહાતો નથી પણ નહાઈને દાઢી કરું છું. ખાસ્સી પલળવાથી દાઢી ઓછી જિંદી બને છે; અને શરીર તાજુંમાઝું થવાથી હાથ ચલાવવાની મજા પડે છે.

હાથ ચલાવવાની મજા ન પડે, કામ બોજ લાગે, ત્યારે શું કરવાનું ખબર છે? ત્યારે હું એકાદ ગીત ગણગણું છું. ફ્લ્યારેક મોટેથી ગાઉં છું. ફિલ્મને પડે દૃશ્યની સાથે બકગ્રાઉન્ડ સંગીત કે અવાજનો પ્રભાવ તમે જાણો છો? હાં, બરાબર એમ જ કોઈ પણ કામ કરતાં કરતાં કામને મારા ગણગણવાનું મારા ગીતનું બકગ્રાઉન્ડ આપું છું. અમસ્તો ઊભો હોઉં, કાંઈ સૂજ ના પડે તો ગીત લલકારું છું. અમસ્તો બેઠો હોઉં, કાં સૂજ પડે તો ટેબલ પર આંગળીઓથી તબલાં વગાડું છું. અમસ્તો આડો પડ્યો હોઉં, કાંઈ સૂજ ના પડે તો પગ વાંકો વાળી ઊચો કરી ઠેકા દેવાનું શરૂ કરું છું. બધું અલૂણું તરત સલૂણું થઈ જાય છે.

સવાર સવારમાં બપોરના ભોજનમાં શું કરવું એ સાદી સીધી વાત માની લેવાની જરૂર નથી. એવું માનીએ તો જ મુશ્કેલી. મેન્યુ વખતે બરોબર મચ્છી પડું છું. દાલ, કદી કે સૂપ, શાક કંટોલાનું કે ટીડોરાનું, ભાત કૃષ્ણકમોદ બાસમતી કે કોલમ, રાયતું કાકરીનું કે કોળાનું, ચટણી કોથમીરની, કોઠાની કે ગોળામલીની - આ બધામાં મન પરોવાઈને રસાદાર બની જાય છે. એકવાર સુભન શાહ દાહોદ આવેલા ત્યારે કંટોલાના શાકને વધારીને એમાં મેથિયાના મસાલાનો નુસ્ખો આપેલો તે હજ સુધી અમને તાજગી આપે છે. તો, એવી જ રીતે દાહોદ આવી ચઢેલા ચન્દ્રકાન્ત શેઠ એ વખતના પ્રાઈમસના જમાનામાં અમારો પ્રાઈમસ મડદાલ થઈ જતા જે ખાલીપો ઊભો થયો હતો એમાં અડધા કલાકથી અણઘડ ગડમથલ પછી પ્રાઈમસને ટટાર કરી વાતાવરણમાં પ્રાણ ફૂકી દીધો હતો.

આવા પ્રકારની નુદ્દેચીનીને મારી બાબતમાં શાલિની ‘સિકલી’ કહે છે. મારું પાત્ર ખખડવા લાગે એટલે હું હથોડી, ખીલી, કાનસ કે સ્કૂડ ઈવર સાથે બગડેલી વસ્તુઓને સુધારવા કે વધુ બગડવા કે પછી મને જ સુધારવા માંડી જાઉં છું. નર્દૂ લખલખ કરવા કરતાં ફ્લ્યારેક આવું જ કોકવાનું, ટીપવાનું, વહેરવાનું ગમે છે.

વર્ષો પહેલાં મેં મોતિયાનું આપરેશન કરાવએલું. એ હિવસોમાં તો કાળા ચશમા પહેરી આંખને આરામ આપવાનો હતો. લોકોને ચિંતા હતી. લખવા અને વાંચવા સિવાય કશું ન જાણનાર આ નાચીજ પ્રાણીનું શું થશે? પણ તમે નહીં માનો, બંદાએ આંખ પર ગોંગલ્સ તો ચઢાવ્યા, પણ સાથે સાથે કાન પર ઈયરફોન ચઢાવ્યા. અહીં ગણકારે છે જ કોણ? એક મહિનામાં તો આખી ‘વિવિધ ભારતી’ મોઢે. પડ્યાં પડ્યાં પણ આંખ મીંચીને પણ, ફ્લ્યાંનું ફ્લ્યાં નથી જવાતું?

ને નર્દૂ સ્વાસ્થ્ય એ તે કંઈ સારી વાત છે? શરીર બસ તંદુરસ્ત રહ્યા જ કરે, રહ્યા જ કરે. ના ચાલે. શરદી થાય, નાક ગળે, ગળું પકડે, માથું જલાય ત્યારે માથાની અંદર પણ કાંઈક છે તો ખરું એની ખબર પડે! કાંઈ નહીં તો છેવટે આંગળીમાં નાનું સરખું કાંઈક વાગવું જોઈએ. દાળ ફડકવતાં આંગળીની બળતરા સાથેનો સિસકારો એમાં ભળો ત્યારે એની લિક્ષણ માણી છે? સ્વાદ સાથેના સાદના કોઈ નવા જ પ્રદેશમાં ફરી આવવાનું મન થાય છે.

હું અને શાલિની, દરરોજ સાંજે ફરવા જઈએ છીએ. પણ નીચે ઊતરીએ, જાંપા સુધી પહોંચીએ ત્યાં સુધી કશું નફ્કી ન હોય. જાંપા પાસે ઊભાં ઊભાં રીક્ષા કોઈ ખાલી આવે એની રાહ જોવાની. રીક્ષા મળે એટલે ડેડી આવે તેમ ઓચિંતા કોઈ બાગનું કે સ્થળનું નામ બોલવાનું, પરિમલ ગાર્ડન, લો ગાર્ડન, સોમનાથ ગાર્ડન-કોઈ પણ. ફ્લ્યારેક તો ફ્લ્યાંય પણ, ખરીદીમાંયે પહોંચી જઈએ અને પ્રદર્શનમાં યે પેસી જઈએ. અને ફ્લ્યારેક તો વળી બહુ વરસાદ છે અથવા ગરમી છે કરતાંક ને પાછાં પણ વળી જઈએ. દરેક સાંજ એક અનોખી સાંજ, એક અ-કલ્પી સાંજ.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

નવેમ્બર ૨૦૦૬

૪૩

કિશોર રાવળ

30

આવી અ-કલ્પી સાંજોથી પાત્રને ભર્યા કરવાની અને એને ખખડવા ન દેવાની એકધારી મ્રવૃત્તિથી પણ જયારે કોઈ સાંજે ઉબ આવી જાય ત્યારે ય ગભરાવાની જરૂર નથી. એકધારી એક પાટા પર દોડ્યે જતી ગાડી ફ્લારેક પાટો ફ્લાં નથી બદલતી? બદલી નાખવો પાટો, ફોડી નાંખવું પાત્ર. ન રહે બાંસ, ન રહે બાંસુરી.

હવે, મારી જોકે હાથ ઊચા કરી, એક સાથે એકી અવાજે બોલો: યૂરેકા, યૂરેકા, યૂરેકા

કાચી કેરી, પાકી કેરી

યાદ છે પેલું પોપટનું ગીત?

પોપટ આંબાની ડાણે
પોપટ સરવરની પાણે
પોપટ કાચી કેરી ખાય
પોપટ પાકી કેરી ખાય
પોપટ મજા કરે!
લો આ કાચી પાકી કેરીઓ અને મજા કરો.

(Some of the material here is obtained from Internet where it sometimes becomes difficult to locate the source and acknowledge the creator or originator. I will be happy to correct any such lapses if pointed out by anyone or if need be, remove it from here. All text in Gujarati is mine, mainly because the originals come with very little write ups, if at all. So any problems in Gujarati text (style, mood or contents) are mine only. Kishor Raval)

નથી ભાયડાઓ ભવ્ય આ ભૂતળ પરે?

(સૌજન્ય : આર. પી.)

નાચનારીને જ આંગણું વાંકું, નાચનારાઓ તો આંગણાં વાંકાં કરીને પણ નાચી શકે. જોઈ લો આ નૃત્યમાં એમની મસ્તી! ગ્રાણ ગ્રાણ ટ્રેડમિલ ઊંઘી ચતી ગોઠવી, અને નવું ડાન્સનું રૂપ સર્જણું એ નફામાં! એક ચેતવણી!!! થાંથા પગલાવાળા, કે નબળા, પોચા હદયવાળા કે તૂટેલી ટ્રેડમિલવાળા પુરુષોએ આ પ્રયાસ પોતાની જવાબદારીથી અને બીજાંઓની પૂરી સહમતિથી જ કરવો-અથવા સંદર્ભ જતો કરવો.

Sorry, this can only be seen on a computer with wide-band Internet, IE7 and above. I can only give a link here. It will be fun! <http://bree25.buzznet.com/video/popup/39016>

અજાયબ અમારી પેઢી.

(સૌજન્ય : એચ. કે.)

૧૯૮૦થી ૧૯૭૦ના સમયમાં ભારતની ઘરતી પર જમેલી અમારી પેઢીની અજયબીની વાત કરવી છે. પહેલાં પહેલાં તો અમે નવ મહિના દારુ અને સિગરેટ પીતા પતિઓ હોય તેવી માતાઓની ફૂઝે આસાનીથી ગાયા અને એ દરમિયાન અમારી માતાઓ અંસ્થિરિનની ટીકડીઓ ખાતી, ભાષામાં આવે તે ખોરાક ખાતી, નહીં ક્યારેય ડાયાબિટિસની ચકાસણી કરાવી. નથી મિનિટે મિનિટે એમણે બ્લડ પ્રેશર ચૅક કર્યું. સુવાવડ વખતે મોટે ભાગે, ઘરના એક અંધારા ખૂલ્ખામાં દાક્તર વગર દાયણોની મદદથી કશાં ઓઝરો વગર અમે હુનિયામાં પ્રવેશ્યા, આંખો ખોલી અને પહેલી ચીસોથી ઘરમાં આનંદ પ્રસરાવ્યો.

જનમવાની યાતનામાંથી પસાર થયા બાદ બે ત્રણ વર્ષો આજે હળવણ એર કહેવાતાં સીસાના કારોવાળા, વિવિધ રંગે રંગાયેલ ઘોડિયા, પારણા કે રમકડાંને સખ્ખાં. જ્યારે માબાપ બીજી પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યસ્ત હતાં ત્યારે બાબાગાડીમાં ગોઠવાઈ આયાઓના વિશ્વાસે બીજા બાળકો અને આયાઓની સાથે હજ્યાં મળ્યાં! રીતે ત્યારે આયાઓ ઉપારી હૈથે લગાડી શાંત કરી દેતી અને શાંત થઈ ડાયાડમરા થઈ જતાં.

દવાઓની બાટલીઓને બાળકો ઉધાડી ન શકે એવા સલામત ઢાંકણાં ન હતાં. બારણાઓને એવા સેઈફ્ટી નક્ક્યા નહોતા, સાયકલ ચલાવતી વખતે આજના જેવા હ૱લ્મેટ નહોતા અને હિમતથી ગમે ત્યાં રખડવા, ખાબકવાં નીકળી પડતાં. સીટબેલ વગરની ગાડીઓમાં બેસી મુસાફરીઓ માણતાં. એક બીજાના ખોળામાં, સ્ટેશન વેગનમાં પાછલા ભાગમાં કશી ચિંતા વગર મિત્રો સાથે બેસતાં, બગીચાની દોઝમાંથી પાણી પીતાં અને બાટલીઓ તો દૂધ પીતાં બાળકો માટે જ હતી, પાણી માટે નહીં. એક સોડાની બાટલી અમે ચાર છોકરાંઓ વારાફરતાં મોહે લગાડી ઢીચતાં. અને કોઈ આવું આવું કરવાથી ન માંદો પડ્યો, ન ગુજરી ગયો. એક જ રકાબી કે વાટકીમાંથી ચટણી, દાળ, શાકમાં રોટલીઓ જબોળી જબોળી ખાતાં. દાંત અંબાઈ જાય એવી ખાકટીઓ મીંહું અને મરચું છાંટી ખાતાં. મીંદાં મધ્ય જેવાં શરબતો પીતાં. સાકરમાં એર શોધાણું નહોતું.

રસ્તે આવતી લારીઓમાંથી ગમે તે ખાતાં, નાળિયેરવાળા પાસેથી ધોયા વગરની છરીથી કાપેલાં નાળિયેર ખાતાં, બણબણતી માખીઓવાળા સંચાઓમાંથી શેરડીનોઓ રસ પીતાં. બેળ-પૂરી, ભજિયાં, ચિનાઈ શિંગ, સમોસા, આજની દૃષ્ટિએ તંદુરસ્તી માટે બાધ્ય એવું બધું પેટ ભરીને ખાતાં. શેરીઓમાં, આંગણે ખેલતાં અને કૂદતાં. આ બાળકોમાં એક પણ અદોદળું ન જોવા મળે.

રજાના દિવસોમાં સવારે ઘરની બહાર નીકળીએ અને આખો દિવસ બહાર રમતાં, ભટકતાં. સાંજના આરતી ટાણે ઘરે પાછાં પહોંચી જવાનું એટલું જ બંધન હતું. બાકી જાતના રાજ્યા! કોઈને મોબાઇલ ફોન નહોતો. પંતો ઉડાઈએ, જૂની બાબાગાડી કે ત્રણ પેડાની સાયકલના પૈડાંઓ અને ખોખાંમાંથી મોટરગાડી બનાવીએ, એરોપ્લેન બનાવીએ, સંતાકૂકી રમીએ, બેંક વગરની સાયકલો ચલાવતાં. કોઈના જૂનાં ટાયરો કે ટ્રયુબ લઈ તરતાં શીખ્યાં. ઉધાડે પગે ગમે ત્યાં દોડી જતાં અને કંઈ વાગે તો સિસકારા બોલાવતાં આયોડિન પણ મેતે જ લગાડી લેતાં. દિવસમાં દસ બાર વખત હાથ ધોવાની ટેવ નહોતી. અને આનંદમાં હતાં, સુખી હતા, નરવા હતા.

ન અમારી પાસે હતાં ટીવી, વીસીઆર, વિડીઓ ગેઈમ્સ, પ્લેસ્ટેશન, નિન્ટાન્ડો, એફ્સ-બોક્સિઝ, ૮૮ ચેનલ વાળો કૅબલ, સરાઉન્ડ સાઉન્ડ, મોબાઇલ ફોન, પર્સનલ કમ્પ્યુટર, આઈ-પોડ, ઇન્ટેરનેટ કે એના પરની ચેટાં...

માબાપ પૂછતાં નહોતાં આજે સવારે નાસ્તામાં, કે બપોરના કે સાંજના ભોજનમાં શું ખાશો. જે આપણી સામે મુકાણું તે ખાઈ લેતાં. બધું આપટી જતાં તળિયાજાટક! અમને મિત્રો હતા, જિગરી-અને એમના માબાપને અમે કાકી કાકા કહી બોલાવતાં.

ઝાડવે ચઢતાં, પડતાં, ઉઝરડાઓ થતાં અને દાંત કે હાડકાઓ પણ ભાંગતાં. અક્સમાતો થાય ત્યારે કોઈ વિમો નહોતો. જમીન પર પહેલાં ફ્લો ધોયાં વગર ખાતાં. એક બાલદી પાણીમાં ઉલ્લે ઉલ્લા ભરી નાહી લેતાં. એક જ સાબુથી તીલે, માથે નહતાં. માથામાં બહુમાં બહુ અરીઠાં વાપરતાં. વાળ માટે શેંભૂ કે કન્દિશનર જેવા કશાનું જ્ઞાન નહોતું.

આણી લાકડીઓ અને પત્થરના કે ટેનિસના બોલથી રમતો રમતાં. જમીન પર લીટાઓ પાડી, પત્થરો મૂકી ખોખો કે હુતુતુ રમતાં. ગમે ત્યાં જવા સાયકલ લઈ જતાં અને સાથે કેરિયર પર કે વચ્ચેના ડાંડા પર દોસ્તને બેસાડી નિશાળે, કે સિનેમાધરોમાં જતાં, કે કોઈ બીજા દોસ્તને ઘરે ઘંટી વગાડવાના શિષ્ટાચાર વગર ધૂસી જતાં. નિશાળના જથડાઓ નિશાળમાં રહે. અમે ફોરી ખાતા -વચ્ચે માબાપને સંડોચ્ચા વિના!

અમારી પેઢીના છોકરા છોકરીઓ જગતમાં ધણું ધણું કર્યું, કંઈક પણો હલ કર્યું, કંઈક સિદ્ધિઓ હાંસલ કરી. છેલ્લા ૫૦ વર્ષમાં નવી શોધો નવા વિચારોનો રાફરો ફાટ્યો. સ્વતંત્રતા, સફળતા, જવાબદારી એ બધાંનો સ્વીકાર કરતાં શીખ્યાં.

અજુબ આપણો મલક

(સૌજન્ય : કૌશિક અમીન)

કેરાલાની અરેલાઈનની નવીન સજવટ! દૂર કોકપિટના દાખલ થતા પાઈલટનો યુનિફોર્મ જોયો? અને આપના સ્વાગત માટે આગળ ઊભેલો પર્સરનો પણ?

વાહનોનું સો ટકા વાસ્તવિક કુપેસિટી ટેસ્ટિન્ગ!

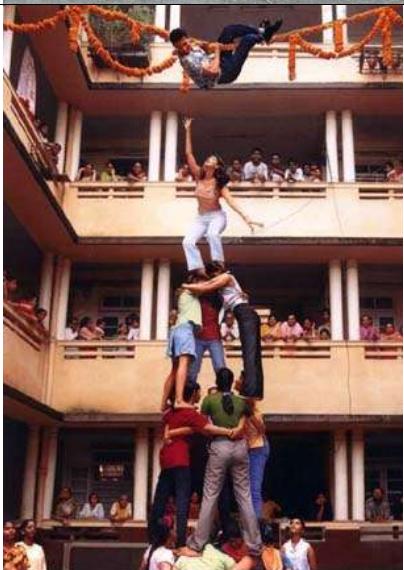
ગ્રેજ્યુએશન વિધિ વખતે અન્યાય થતો દેખાડવા બાકીના વિદ્યાર્થીઓનો મોરચો છે કે પછી એનીસાથે હોળી અને વર્ષમંગળ પણ ઉજવી લેવાનો ઉદ્દેશ?

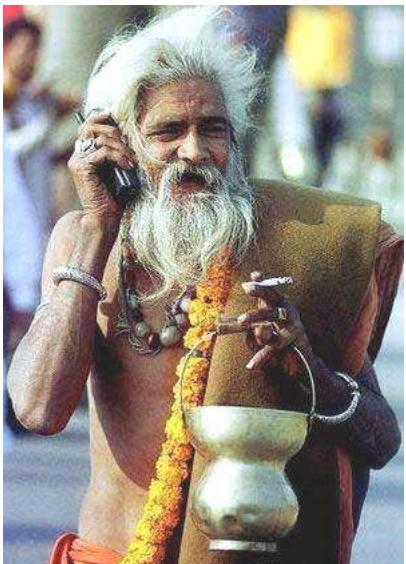
આ પાનને સાચવવા માટેની ચળવળ પછી ફુટબોલનું મેદાન!

અનારકલી બાલ બિખર કે ચલી.

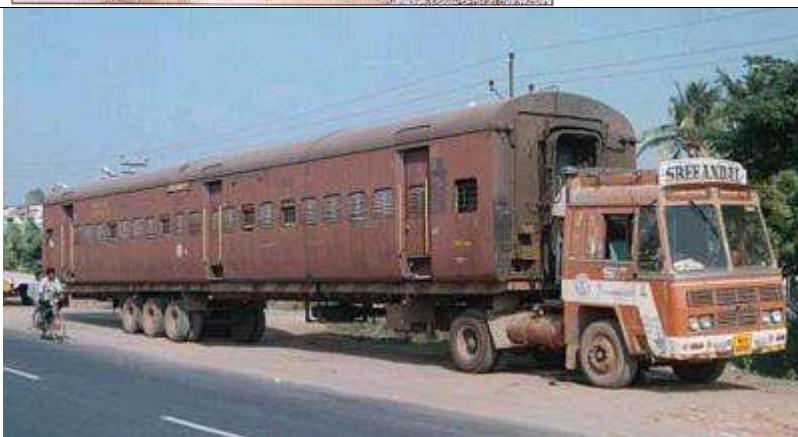
આપણી નારીઓ પણ બધી દિશામાં પ્રગતિ કરી રહી છે!!

જગત મિથ્યા છે, સાધ્ય સાધનનો વિતંડાવાએ
પણ!... બોલો જ્ય સિયારામજી કી

આર્કિટેક્ચર ફાન્ક લોઈડ રાઈટ ખુશ થઈ જાય તેવું
જુઓ. તે કહી ગયા 'Form follows
function'

હાજર સો હથિયાર. નહીં છુક છુક, નહીં રેલપાટા
અને તોય ટ્રેઇનની મુસાફરી!

ગુજરાતી ગાણાની મહેદિલ

(સૌજન્ય : ડિરેન માલાણી)

બીબીસી પર ગુજરાતી સંગીતનો કાર્યક્રમ પ્રસ્તુત થાય છે. જરા ટ્રાઈ કરી જુઓ. મજા આવશે. સમય? સમય યૂકેનો છે. તમારે તમારો સમય
એ ઉપરથી શોધી કાઢવો રહ્યો.

Day GMT

Wednesday 8 p.m to 10 p.m.

Saturday 7 p.m. to 9 p.m.

સૉરી, અહીં તો લિંક જ આપી શકાશે.

http://bbc.co.uk/radio/aod/networks/asianet/aod.shtml?asianet/asiangujarati_wed#

મૂકમૂ કરોતિ વાચાલમ્ભ

(સૌજન્ય : મલય ભહુ)

- અંગ્રેજ ભણતાં એક કેળાં એ શું કહ્યું ખબર છે? "આઈ એમ અકેલા!"
- વટાણાં સાથે વાત કરતાં હું ચીડાઈ ગયો. મેં પૂછ્યું મોં ખોલીને બોલોને? આમ મમ્બલ મમ્બલ મટર ન કરો.
- બટેટાએ ફોન ઉપાડી કહ્યું, "આલૂ"
- કોબી ક્રયાં ફૂલે ફાલે છે? ગોબીના રણમાં.
- એક ફૂલે બીજા ફૂલને કહ્યું, "ધૂ ફૂલ, તને પ્રેમમાં પડવાનું ક્રયાં સૂજ્યું?"
- એક જાડી મોટરગાડી મનમા માલપૂવા ખાય કે "હું છું મોટી ગાડી."
- માથું ખંજવાળતા એક ઈડાએ કહ્યું, "હું તમને અંડા-સ્ટેન્ડ નથી કરતો."
- કિસ્ટમસ વખતે જિન્ગાઓ (શ્રિંગ્સ) શું ગાય છે ખબર છે? "જિન્ગા બેલ્સ જિન્ગા બેલ્સ..."
- ચાઈનીજ બટેટાના જૂરાપાનું ગીત, "આલુ લોનસમ ટુનાઈટ"
- ગાજરની ભાષા શું? ગાજરાતી.
- ટાલિયા શાયરનું નામ ખબર છે? "ઇક બાલ"
- પિઝાની બોક્સમાં સંકડાશ અનુભવતી એક પિઝાની સ્લાઇસે બીજને શું કહું ખબર છે? "પિઝાના, હટ"

To sir, for leave

(સૌજન્ય : કૌશિક અમીન)

શું કરીએ? અંગેજોએ આપણી ઉપર ૨૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું અને એમની ભાષા આપણે માથે ઠોકી બેસાડી પણ એથી આપણી થઈ જાય ખરી? બોસ કે માસ્તર પાસેથી રજા માટેની અરજીઓ જોઈએ અને થોડો આનંદ મેળવવાના કામમાં તો અંગેજને લઈએ...

- --Since I have to go to my village to sell my land along with my wife, please sanction me one-week leave. (Leave application by an employee)
- --as I want to shave my son's head, please leave me for two days... (Leave application on the account of son's bwkzl ceremony by an employee)
- --as I am marrying my daughter, please grant a week's leave... (Now this guy really exploited the oddity of English, or should I say English language? Webster Dictionary explains the meaning of verb 'marry' as (1) To become united with in matrimony (2) To take a husband or a wife (3) To give in marriage...)
- --As my mother-in-law has expired and I am only one responsible for it, please grant me 10 days leave." (Leave application by an employee. Did he get caught red-handed or what?)
- --Since I've to go to the cremation ground at 10 o-clock and I may not return, please grant me half day casual leave (Leave application by an employee who is unsure of the future-bat then these days who is?)
- --I am suffering from fever, please declare one-day holiday.(Let others enjoy even during personal inconvenience!)
- --As I am studying in this school, I am suffering from headache. I request you to leave me today. (An application to be left alone. It is the most appropriate thing to request when you have headache.)
- --As my headache is paining, please grant me leave for the day. (I must have missed what it is to have a headache without pain! My loss.)
- --My wife is suffering from sickness and as I am her only husband at home I may be granted leave. (Would it not be nice to have a co-husband to take care of the wife when she is sick? What a brilliant thought!)
- --This has reference to your advertisement calling for 'a Typist and an Accountant - Male or Female'... As I am both(!!)for the past several years and I can handle both with good experience, I am applying for the post. (How was such a state discovered? Ummm, interesting..)

રેતીના કિલ્લાઓ અને બીજું

(સૌજન્ય : આર.પી)

દરિયા કંઠે રેતીમાંથી આકૃતિઓ બનાવતા માણસો તો આપણે જોયા છે, પણ ગુરુણામ્ભ ગુરુઃ કોને કહેવાય તેનો ઘ્યાલ અહીં આવશે. કલાકાર કોશ છે તે ખબર નથી, પણ આ બધું ભૂસાઈ જવાનું છે અને તે માત્ર કલાકોમાં જ એ જાણતા છતાં આટલી મથામણો કરનારાઓ વિરલાઓ પડ્યા છે ને!

	આવો, આવો, મારે રે દરબાર આવો
	જોવા આવે મત્સ્ય કન્યાઓ અને દરિયાદેવ
	હેરત પામતાં જળચર આવ્યાં.

અચરજ પામતાં માછલાં આવ્યાં

પરવાળાં હજારો આવ્યાં.

દિઝનીની ફુનિયાથી આવ્યો મિકીમાઉસ.

આવ્યા વનચર હરખપદ્ડાં .

હ૱લોવિનની ભૂતાવળ આવી.

બસ, બાકી રહી ગયાં તમે અને અમે!

પરિતોષિક સ્વીકારતાં...

પ્રીતિ સેનગુમા (હાઇટ લેઝિન્સ, ન્યૂ યૉર્ક)

(૧૦ સપ્ટેમ્બરનાં વૉશિન્ઝન ડી.સી.માં ગુજરાતી લિટરરી અક્ડમીના અધિવેશનમાં ગુજરાતી સાહિત્યિક લેખન માટે અમેરિકામાં અપાતું એક માત્ર પારોતોષિક - ચુનિલાલ વેલજ મહેતા પારિતોષિક- આ વર્ષે પ્રીતિ સેનગુમાને આપવામાં આવેલું. તે વખતે એ સ્વીકારતાં એમણે આપેલું સ્વીકાર વક્ષત્વ અહીં શુભેચ્છાઓ સાથે રજુ કર્યું છે.)

...આ પારિતોષિકનો સ્વીકાર સાદર અને સહર્ષ કરું છું.

કોઈ પણ એક જણની પ્રવૃત્તિઓના વ્યાપ વિષે ખાસ કોઈને બહુ જાણ હોતી નથી. એક જણને શું આવડતું હોય, શેમાં રસ હોય, તેની કેટલાંને ખબર હોય? ફેફત ગુજરાતી સંદર્ભમાં જ મળનારાંને તો એવો પ્રશ્ન પણ થાય કે, "ઓહ, એને અંગ્રેજમાં બોલતાં આવડતું હશે?" બધાં પાસાં વિષે, અલબન્ટ, આજે પણ જાણ નહીં થાય, પરન્તુ આ પ્રસંગ દ્વારા કશોક અંતર્ગત આધાર મળતો જરૂર અનુભવું છું.

દરેક જણના જીવનમાં હંદુ હોય છે. જેમકે, આપણે ત્યાંના છીએ, ને હવે અહીંના છીએ. આપણે ભારતીય ખરાં, અને અમેરિકન પણ ખરાં. મારાં પોતાનાં બીજાં હંદું તો - ગુજરાતી અને બંગાળી. વસવાનું ન્યૂયૉર્ક શહેરમાં પણ ખરાં અને સબર્બમાં પણ ખરાં. મુખ્ય બે પ્રવૃત્તિઓ- તે લેખન અને પ્રવાસ. એકને માટે ઘરમાં રહેવાનું, તો બીજા માટે ઘરની બહાર જવાનું. કશુંક વૈયક્તિક, કશુંક વૈશિષ્ટક.

મને થાય કે ભલે દુંદ છે તોસાં જ છે. તાણો અને વાળો મળીને વણાટ થાય છે, કશુંક અભિવ્યક્ત થાય છે. સંવેદનોનું પણ દુંદ હોય છે- ઉદાસી અને આનંદ, બે સંદર્ભ આપવાનું મન થાય છે. મિર્જા ગાલિબના શબ્દો યાદ કરું, કે

'દિલેનાં તુઝે હુઅા ક્ર્યા હે?
આખિર ઈસ દર્દ કી દવા ક્ર્યા હે?'

આ શબ્દોમાં અંગત પીડા વર્તાય છે. આવી અવસ્થામાં વર્ષો વીતે, ને આખું જીવન પણ વીતી જાય. પરન્તુ બીજુ તરફ રવીન્દ્રનાથનું કહેણ મળે છે:

"આનોદોધારા બોહીછે ભુબને, દિન-રોજની
કોતો ઓમૃતોરોસ ઊથલી જાય ઓનોંત ગોગોને--"

પછી આગળ કવિ હૃદય ખોલીને, સાધારણ હુઃખને તુચ્છ માનીને, શૂન્ય જીવનમાં પ્રેમ ભરીને રહેવા કહે છે, કારણકે ભુવનમાં-આખા વિશ્વમાં આનંદની ધારા રાત-દિવસ વહે છે.

મનોમન કષ હું ભોગવતી રહી છું, ને જુરાપો ક્ર્યારેય નાબૂદ નથી થયો. આ બધું વ્યક્ત કરતાં કાવ્યો ઘણાંયે લખ્યાં છે, 'ખંડિત આકાશ' નામનો મારો એક કાવ્ય સંગ્રહ છે. ડૉ. ધીરુભાઈ પરીખે એમાં મને ખૂબ જ મદદ કરેલી. આજે એ, અને કમળાબહેન, અહીં ઉપરિથિત છે, તે પણ સરસ સંયોગ છે. 'ખંડિત આકાશ' વાંચ્યા પછી ત્રાણથી ચાર જર્ણો મને પૂછેલું-અમદાવાદમાં, કે, 'તમે બહુ હુઃખી હો?' ઉદ્દૂ શાયર જોકનો એક શેર છે:

"ખાલી અય ચારાગારો, હોંગે બહુત મરહમદાં...
કિ મેરે જખમ નહીં એસે કિ ભર જાયેંગે..."
(અરે દવા કરનારાઓ, તમારા મલમના ઘણા ડબ્બા ખાલી થશે
કારણ કે મારા જખમ એવા છીછરા નથી કે થોડા મલમથી ભરાઈ જાય
ને થોડા સમયમાં રુજાઈ જાય.)

પણ હા, મેં અંદરની એકલતાને અને પીડાને વારંવાર અભિવ્યક્ત કરતાં રહેવાને બદલે ગોપન, તથા અંગત સ્તરે વધારે રાખી છે, વર્ષોનાં વર્ષો દરમ્યાન મેં પ્રયત્નપૂર્વક મનની ગતિને જાતની બહાર તરફની દિશાઓ પ્રતિ વાળી છે. અંજ્પાને બદલે આનંદ, ને સ્વને બદલે સમાચિ પર ભાર મૂક્ર્યા કર્યો છે,

જીવનમાં મને સ્નેહીજનો હંમેશાં મળતાં રહ્યા છે, પણ હાથ પકડીને ટાળ ચઠાવનાર કોઈ ક્ર્યારેય મળ્યું નથી. વધુ ભાગે હું અધ્યાત્મરામાં રહી છું. અલભાતા, કેટલીક બાબતે હું નસીબદાર છું, ને એમાં મુખ્ય છે એકલાં પ્રયાણ કરવાનાં ઈચ્છા અને શક્ષિત. મને સરસ ઘર, શહેર, દેશ મળ્યાં, પણ વિશ ના મળ્યું હોત તો? કેટલી બધી સુંદરતાથી હું વંચિત રહી હોત. જેટલું જોયું છે તે બધાં સ્થાનો વિષે લખ્યું નથી શકી, પણ આ બે મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ એવી હળી-મળી ગઈ છે કે જીવન સાર્થ થયું લાગતું રહ્યું છે-પ્રવાસ અને લેખન.

ઉપરાંત, એ દેવી કૃપા જ હશે કે જેને કારણે હું નાના-મોટા અક્સમાતો તથા અસંખ્ય અપરિચિત સ્થાનો-માં પણ સુરક્ષિત રહી શકી છું. આપણો જ્ઞાનીએ છીએ કે મનમાં શ્રદ્ધા હોય, ને માથા પર એક છાબડી હોય તો જમુનાનાં પૂરને પણ પાર કરી શકાય છે. રવીન્દ્રનાથે કહ્યું છે તેમ, 'ઓગો પોથેર શાથી, નભિ બારોબાર.' (કોઈ અગમ્ય રીતે મારાં દેહ-મનની રક્ષા કરતા આવેલા મારા જીવનપથના સાથી, તમને વારંવાર નમું છું).

જેને સાહસ જ કહેવાં પડે એવાં પ્રયાણ પણ મેં ઘણાં કર્યા છે. એક જ દાખલો આપું. મધ્ય-પૂર્વના પ્રવાસે પહેલી વાર ગઈ ત્યારે હિજરાઈલથી ઈજિમ ભૂમિ-માર્ગ જીવાની ઈચ્છા કરેલી. ત્યારે ગાજા અને સાઈનાઈમાં થઈને જવા ત્રણ બસો બદલી, સુઅેજ કંનલ માટે હોડી લીધી, ને પેલી બાજુથી ચોથી બસ કરી જે રાતે બાર વાગ્યા પછી કાયરો પહોંચેલી. આ વિષે લખવા માંડ્યું ત્યારે 'હિંમતે-જનાના' જેવો શબ્દ-પ્રયોગ સૂઝેલો. 'હિંમતે-જનાના તો મદદ-યગાના' કે એવું કંઈક.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળ

નવેમ્બર ૨૦૦૬

૪૩

41

પ્રવાસ કરતાં કરતાં ધરમાં વિશ્વ સમાઈ ગયું છે અને વિશ્વ ધર બની ગયું છે. ઠેર ઠેર ભિત્રો બનેલાં છે, જેમની સાથે જઈને હું રહી આવું છું. એમનાં ભાષા, કળા, જીવનને જ્ઞાનવા-સમજવા પ્રયત્ન કરું છું. એ બધાં માટે અચાનક, વીજણી જેવા, યાદના ને ઝુપાપાના જબકારા અનુભવતી રહું છું. આ કિયાને હું ‘પર-માયા-પ્રવેશ’ કરું છું.

લેખન અને પ્રવાસ-જો બંને ના હોત તો મારા જીવનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં મોટી અધૂરપ રહી હોત. મને અંદર અને બહાર બંને મળ્યાં. મુશ્કેલી એ છે કે બંને બહુ ગમે! મારા એક ગીતની બે પંદ્રિતઓ આમ છે કે--

‘પંખીને ડાળી આપો, ને આપો આકાશ;
ઉડવું ગમે, ને હુંફાળા માળામાં ગમતો રહેવાસ’

ઘેર, આકાશમાં જેટલાં વાદળ છે તેટલી વાતો છે. આજે મને આટલો સમય આ મોકો મળ્યો તે માટે, તેમજ આ પ્રસંગ માટે ફરીથી આભાર.

ને આજે અહીં કોઈક રીતે એક આવર્તન પૂરું થતું અનુભવું છું.
નમસ્કાર.

નવા ફૉન્ટે નવી દિવાળી!

કિશોર રાવળ (ફિલાટેફીઆ)

આપણે ફૉન્ટની રામાયણની વાતો અવારનવાર કરતાં આવ્યાં છીએ. ગુજરાતી લખવા માટે ફૉન્ટમાં ધણા ધણા વૈવિધ્યના ફૉન્ટ હોવાં છતાં એકબીજાના પત્રો, લખાણો વાંચવાનું સહેલું નથી, કમ્પ્યુટરમાં આપણા વિચારો ઉત્તારવાનું પણ સહેલું નથી. નવા ફૉન્ટ એટલે નવાં કીબોર્ડ, હરેક માટે નવી નવી રીતો. એક વખત લખાયા પછી ફૉન્ટ બદલવા હોય તો મોટે ભાગે બધું એકદેએકથી યાઈપ કરવું જ રહ્યું... યૂનિકોડ આવ્યા પછી અમુક પ્રશ્નો હલ થયા. પણ જૂનાં (**WindowsXP** પહેલાંના) મશીનોમાં એ ચાલે નહીં, વૈવિધ્ય બહુ ઓછું, ફૉન્ટ ફાઈલો બહુજ મોટી અને નવી બનાવવી ખૂબ જ અધરી વગેરે વગેરે. વધુ ટેકનિકલ વિગતોમાં આજે ઉત્તરતો નથી.

આ અંધાધૂંધીમાં ‘કેસૂડાં’ના એક વાચકને ફ્રાંકથી એક નવા ઊનેક ફૉન્ટ મળી ગયા અને મને મોકલી આપ્યા. એ જોઈ મને થયું કે ‘કેસૂડાં’ના વાચકો દ્વારા આ ફૉન્ટનો પ્રચાર કરવો જરૂરી છે અને આવતા અંકથી ‘કેસૂડાં’ એ ફૉન્ટમાં બહાર પાડવા વિચાર છે. આ ફૉન્ટના નામો ‘શેન્ટ’થી શરૂ થાય છે. ‘**NUC**’ એટલે ‘**Not Unicode!**’

NUCની થોડી ખૂલ્લીઓ અહીં વર્ણાં. બધાં આંકડાઓ, વિરામચિહ્નો, ક્રોસ, ગણિતની સંશાખાઓ બિલકુલ અંગ્રેજીમાં છે તેમ જ એ જ કી વાપરી લખી શકાય છે. જોડાસ્થો, સ્વરની સંશાખાઓમાં જોઈએ તે બધાં સંપૂર્ણ છે અને આ ખૂટે છે અને તે, એવો પ્રશ્ન ઊભો નહીં થાય. આ અંકમાં પાંચ વસ્તુઓ રજુ કરું છું. ડાઉનલોડ માટે તમારે ઇન્ટરનેટ પર ‘કેસૂડાં’ પર ગયા સિવાય છુટકો નથી.

[**nucpack1.zip**](#) આમાં છાએક ફૉન્ટ મૂક્યા છે. હું કરી એ ઇન્સ્ટોલ કરી દો તમારા કમ્પ્યુટર પર.

NUCGJRADHIKA ઇન્સ્ટોલ કરવાનું ફરજીયાત છે.

[nucsampler.doc](#)

નવા શેંબ ફૉન્ટમાં લખાયેલ- થોડું ગદ્ય, થોડું પદ - એવાં સેમ્પલ પીરસતી એક ફાઈલ. અને તમે ડાઉનલોડ કરી વાંચી જુઓ. અને Word ફાઈલ છે એટલે જુદા જુદા ભાગને હાઇલાઇટ કરી આસાનીથી તમે બીજા NUCમાં પલટી શકો છો.

[nuckeymap.doc](#)

નવા ફૉન્ટ કેમ વાપરવા એની એક નોંધ.

[nucencode.doc](#)

કોઈને બીજા ફૉન્ટ NUCમાં બદલાવવા હોય તો એના મેપિના વિશે વિગતો આપી છે. નવા નવા ફૉન્ટ બનાવી અમને મોકલી આપવા હોય તો લોકોને હાર્દિક આમંગ્રાણ છે.

[nucgjradhika.fi](#)

Save this in the directory c:/program files/GujWritey. When you rerun GujWritey, this will appear in the Fonts list in GujWritey (if you have already installed NUCRADHIKA.TTF font file).

આ આમિશ!

કિશોર રાવળ (ફિલાડેલ્ફીઆ)

અમેરિકાના પેન્સિલવેનિઅા સ્ટેટ્ટમાં, ફિલાડેલ્ફીઅની પશ્ચિમમાં લેન્કેસ્ટર કાઉન્ટી છે. ૧૭૩૦ની સાલમાં પ્રિસ્ટિઓના બાપ્ટિસ્ટ સંઘના કેટલાંક લોકો લેન્કેસ્ટર કાઉન્ટીમાં આવી વસેલાં. એ લોકો આજે પણ પોતાની વસાહતમાં રહે છે અને પોતાને આમિશ કહેવરાવે છે.

એ લોકો સાદા જીવનમાં માને છે. યંત્રો વાપરવા નહીં; વીજળીની જરૂર નથી; બટન વગરના, ખાલી કસવાળા કપડાંઓ પહેરવાં અને તનતોડ કામ કરવું; બેઠી અને પશુપાલન કરવું; અને બાઈબલ વાંચી પ્રભુભજન કરવું. આજે પણ ૧૭૩૦માં આચ્યાં ત્યારે પહેરતાં એ જ ફ્લના કપડા પહેરે, તે વખતની જેમ અંદર અંદર વાતોમાં ડચ-જર્મન ભાષા બોલે; એક છાપરે ત્રણ-ચાર ધોરણો ભણાવતી નિશાળોમાં છોકરાં ભણાવે. કોઈ કોલેજમાં જાય નહીં, મોટર ચલાવે નહીં, ખોટાં વસનો નહીં, જિસ્સ કાર્ટરમાં અને એમના ઉપદેશમાં અપરંપાર શ્રદ્ધા.

નિર્વાહ ચલાવવા બેતી કરે, પશુપાલન કરે. વાહનમાં ધોડાગાડીઓ ચલાવે. પવનચુક્કીથી પાણીનું સિંચન કરે. અથાણાં, જામ, જેલી, મધ, બ્રેડ કે ટેન્ક જેવી વક્તુઓના ઉદ્ઘોગ ચલાવે. લગ્ન પહેલાં યુવક યુવતીઓ મોટેરાંઓની નજર સામે જ મળી શકે એવો એમનો વર્ષો જૂનો રિવાજ. લગ્ન નક્કી થાય પછી જો ફરવા જાય તો સાથે ભાઈ કે બહેનને મોકલે. લગ્ન વડીલોની સલાહથી જ થાય. માંદા માણસોની સારવાર એમના વૈદા પ્રમાણે કરે અને આધુનિક તબિબોથી દૂર રહે. સુવાવડો પણ ઘરે દાયશાની દેખભાળ તળે પાર પડે. ‘સાથે કરીએ સંઘળાં કામ’ પ્રમાણે સહકારથી કરે.

એમનું જીવન અભ્યાસ કરવા મન થાય એવું પણ અભ્યાસ કેમ કરવો એ પ્રશ્ન મોટો કેમકે એ લોકો બાકીનાં બીજાં લોકોથી અલિમ રહે એટલે એમને હળવું મળવું સહેલું નથી. એમનાં છોકરી છોકરીઓ એમની સ્કૂલ બહાર ભણવા જાય નહીં.

એમનાં આ જગતમાં હમણાં હાહાકાર થઈ ગયો. બીજી ઔફ્ટોબરે, મંગળવારે, બપોરના એક ચાર્ચ કાર્લ રોબટ્ર્સ નામના તર વર્ષના માણસે નિકલ માઈન્સ નામના એક ગામડામાં આવેલી નિશાળમાં ધૂસી છથી તેર વર્ષની દસેક છોકરીઓને બંદૂકની અણીએ બીજાંઓથી જૂદી પાડી અને બીજાંઓને બહાર કાઢી મૂક્યાં. અને પછી એક પછી એક છોકરીઓને શૂટ કરવા તેયાર થયો. તે વખતે મેરિયન ફિશર નામની એક છોકરીને થયું કે જો પોતે પહેલાં મરે તો કદાચ સમયસર મદદ મળતાં બીજી કોઈ છોકરી બચી જાય. એ ઈરાદાથી પોતાને પહેલી મારી નાખવા એણે ચાર્ચને વિનતી કરી.

ગોળી વાગેલી દસ છોકરીઓમાંથી પાંચ એ જ ઘડીએ મૃત્યુ પામી અને બીજાઓને હોસ્પિટલમાં સમયસર ખસેડી શકાઈ.

મૃત્યુ પામેલી એક છોકરીના પિતા દફન પહેલાં ચાર્ખના કુટુંબને મળવા ગયા. ચાર્ખની પત્નીને આશાસન આપતાં કહ્યું કે જિસસ કૂપાળું છે અને તેથી તેના વરને જરૂર માફ કરશે. અને જિસસ માફ કરે પછી ચાર્ખને માફ કરવામાં પોતાને શાનો વાંધો હોઈ શકે? ચાર્ખની પત્નીને પોતાની વસાહતમાં આવી વસવા માટે પણ ભાવલીનું આમંત્રણ આપ્યું.

અને આજે વિશ્વાસ કોઈ આપણી એક આંખ ફોડે તેને બદલે બીજાની આંખ ફોડવા માણસો ઊચાંનીચાં થાય છે, એક ખૂન માટે હજારોનું નિકંદન નીકળે છે તે વખતે આ જાતની ઘટના સાંભળતાં પ્રશ્ન જાગે કે આપણે આવા સીધા સાદા મંત્રો કેમ અપનાવવાને બદલે વિષવૃક્ષ વધુને વધુ કેમ ફેલાવતાં જઈએ છીએ?

(એક નોંધ: આમિશ લોકોના જીવનમાં ડોકિયું કરવું હોય તો એક સૂચન કરું? ‘વિટનેસ’ નામનું એક અમેરિકન મૂવી છે. તેની વાત તો મારામારીની અને પોલિસ-ગુંડાઓની છે પણ એ વાતમાં તમને આમિશ લોકોનો પરિયય સુલભ થઈ જાય તેવું છે. જોયા પછી પૂરો સંતોષ થાય તેવી સરસ ફિલ્મ છે.)

પુસ્તકવિષે

(બે શબ્દો મારે આશિની દેસાઈ વિષે લખવા છે. આશિની ગુજરાતી કુટુંબમાં ઉછરેલી યુવતી છે અને અમેરિકામાં અભ્યાસ કર્યો છે. અંગ્રેજી માં ખૂબ ખૂબ લખે છે અને સરસ. ઈન્ટેરનેટ પર અવારનવાર તેનું વાંચવા મળ્યું છે. શબ્દો વેડફ્લ્યા વગર, ચર્વિત-ચર્વણ પ્રયોગો રહિત, આંગ્લરવાળી ભાષાથી સુદૂર રહીને પણ વાંચવું ગમે તેવું લખી શકાય એની પ્રતીતિ કરાવે છે. અનુવાદ મારો છે પણ એની પાછળની આશિનીની વ્યવસ્થિત વિચારસરણી દેખાઈ આવશે. કદાચ આપણા જેવાં કોઈને એમાંથી પ્રોત્સાહન મળે એ આશાથી અહીં રજુ કરું છું, આશિનીને ખૂબ ખૂબ શુભેચ્છાઓ સાથે . કિશોર રાવળ)

"Bookless in Baghdad" by Shashi Tharoor (Reviewed by Ashini Desai)

‘બુકલેસ ઇન બગદાદ’ વાંચવી એટલે શશી થાડુર સાથે કોઈ લાઇબ્રેરીમાં ટહેલતાં નીકળવું. એક એક અભરાઈ જાણે કે એમને બોલાવતી ન હોય કે આ લેખકની સરજનશરીરિત જો, એના પુસ્તકો પર મનન કરે. પુસ્તકના દરેક પ્રકરણો લેખક હોવું, વાચક હોવું કે સાહિત્યના જીવા થવું એટલે શું એની છણાવત કરે છે.

પુસ્તક બહુ વ્યવસ્થિત રીતે જુદા જુદા ભાગોમાં વિભાજિત થયેલું છે જેથી વાચક એક પ્રકારના નિબંધમાંથી ઘડાઘડ બીજે ફંગોળાતો જતો નથી . સંસ્કરણોની શરૂઆત લેખક નાનપણથી તે કોલેજ સુધીના પોતાના સાહિત્યના રસની, અનુભવોની વાતોથી કરે છે; મુખત્વે સેઈન્ટ સીઝિન કોલેજના અનુભવો અને ત્યાંના ‘અમે બીજાંથી મૂઢી ઊચા’ એવા વાતાવરણ સામે જાહેર કાઢતા જાય છે.

'રિકન્સિડરેશન્સ' વિભાગમાં પાંબો નેરુઝા, જ્યોતિ લકારી અને સલમાન રશ્ટી જેવા લેખકોના નિબંધોનો પરિચય કરાવે છે. એક અમેરિકન તરીકે એમનું પી.જી.વૂડહાઉસ પરનું મુકરણ ખાસ બહેલાવી ગયું. ભારતના વાચકોને મિ.વૂડહાઉસ શા કારણે આટલાં મંત્રમુજબ કરે છે તેની સૂજ પાડનાર કોઈ નીકળો ખરો - અને એનાથી અપરિચિત રહી ગયેલી બાકીની દુનિયા શું ખોઈ બેઠી છે એનો પણ ઘાલ આવ્યો. વી. એસ. નાઈપોલ અને આર. કે. નારાયણ જેવા જગવિષ્યાત લેખકો વિષે નિરતાથી નિખાલસ અભિપ્રાયો આપતા અચકાતા નથી. નારાયણ વિષે લખે છે, "મિ. નારાયણને પૂછુંબામાં આયું કે એ ભારતની ભાષામાં કેમ નથી લખતાં તો જવાબ મળ્યો કે, 'લખું છું ને! અંગ્રેજ ભારતની જ એક ભાષા છે.' તો ભલા, મિ. નારાયણનું અંગ્રેજ, અંગ્રેજ ભાષાંતર વાંચતાં હોઈએ તેવું કેમ લાગતું હશે?" - આર. કે. નારાયણને વાઢો તો લોહી ન નીકળે એવું કહું!

'લિટરરી લાઇફ'માં થારુર નેપથમાં લઈ જઈ તેમની 'ધ ગ્રેઇટ ઇન્ડીઅન નોવેલ' અને 'રાયટ' લખવા પાછળનો ઉદ્દેશ સમજાવવા કોશિશ કરે છે અને 'શો બિઝનેસ'ની ફિલ્મ બનાવતી વખતે ફિલ્મ ઉદ્યોગ સાથે પાડવો પડ્યો ત્યારે શું થયું તે સમજાવે છે. હજુ પણ પોતાની કુત્તિઓનું પ્રકાશન કેમ થયું હશે એનું વિસ્મય પામતાં હોય તેમ ખુશનુમા વિનોદવૃત્તિથી આ બધાં અનુભવોની ચર્ચા કરે છે.

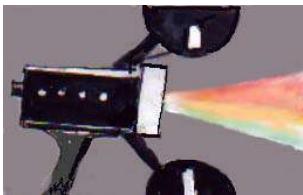
લેખન અને આંતરરાષ્ટ્રીય મામલાઓ વચ્ચે જૂલતી એમની કારકીર્દી વિષે પણ બહુ નિખાલસ છે. નવલકથાઓ વચ્ચે પડી જતા લાંબા ગાળાને સમજાવતાં કહે છે, "વાર્તા લખવા માટે સમય તો જોઈએ પણ સાથોસાથ જેઝામાં થોડી મોકળાશ પણ જોઈએ જ્યાં તમે તમારી વાર્તાના દુનિયાના સીનસીનેરી અને સેટિન્જ ગોઠવી શકો, અને એ ઉપરાંત, વાસ્તવિકતાપૂર્ણ પાત્રોનું પૂરું રિહર્સલ પણ ચાલુ રાખી શકો-એટલી વાસ્તવિકતાથી કે નિયમિત જગતની વાસ્તવિકતા સાથે કો-એફિઝસ્ટ થઈ શકે."

કોઈ લેખકના સંસ્મરણો લખવા પાછળ તમે એક માત્ર કારણ શોધતાં હો તો બસ, એના પર લદાયેલ વિવેચકોના રોધનો પ્રતિકાર કરવાની આદર્શ ફલક મળે એટલે! આકરં લાગે એવા વિવેચનો સામે નાનેતાથી પોતાનો અભિપ્રાય આપવાની આ સરસ જગ્ગા છે. એક વિવેચક મહિલાએ શશી થારુર કેવા દેખાય છે તે પર નિવેદન કરેલું એનો જવાબ શશી થારુરેઓએ છે. શશી થારુર કહે છે, "હું એન.આર. આઈ. છું એની એમની એક જ ચકાસણીમાં હું નાપાસ થયો. એમના ડિસાબે હું ભારતથી દૂર ગયો એ નહીં પણ ભારતને નિધાળવા જેટલું જરૂરી છે ત ટલો દૂર ન ગયો એ મારી ભૂલ હતી." આ સંદર્ભમાં નોર્મન મેરીલરનો દાખલો આપે છે. વિવેચકોની ટીકાઓના જવાબ આપવા પોતાને પૂરતી જગ્ગા આપવા, નોર્મન મેરીલર છાપાંઓ સાથે જગડતા.

પુસ્તકના શીર્ષકના નિબંધના નામ પાછળ ૧૯૯૮માં કરેલી બગદાદની યુનાઇટેડ નેશન્સના નેજા હેઠળ કરેલી બગદાદની એક મુલાકાત હતી. બગદાદની એક સૂકમાં, ગુજરીમાં, એક ખૂસો આવેલી હુકાન હતી. લોકો ત્યાં આવી જીવન ટકાવવા માટે પોતાની આખી જિંદગી જતન કરી રાખેલાં મૂલ્યવાન પુસ્તકો વેચતાં. આમાં કરુણતા તો એ હતી કે પુસ્તકોના આશિકો જ ચોપડીઓ સંઘર્ષિત વાંચવાને બદલે વેચતાં હતાં. એક વાત કહે છે. અરેબીઅન નાઈટ્સની મશહૂર વાર્તાકાર શહેરાજાદીનું એક સરસ પૂતળું એમને મળ્યું. નીચે નહોતી કોઈ તખ્તી કે આ કોણ છે, શું એની હિતિહાસ છે. શહેરાજાદીના આ અનામી પૂતળા જેવાં વગરનામનાં, વાચા ગુમાવી બેઠેલાં અને પુસ્તકો ખોઈ બેસેલાં ઈરાકના માનવીઓનો વિચાર કરતાં હૈયું દ્રવે છે.

તેમનો છેલ્લો નિબંધ જેના મૂળ ભારતમાં રોપાયેલાં છે તેવા લેખકોના મનમાં ચાલતાં સતત દ્વંદ્વ વિષે છે. પોતે ભારતનો કહેવાય કે નહીં? આપણા લેખકોમાં અવારનવાર ચર્ચાતો આ વિષય મિ. થારુર સ્વસ્થતાથી રજુ કરે છે. "કસોટીરૂપે એક વિવેચક એક પ્રશ્ન પૂછવા સૂચયે છે. 'આ માત્ર કોઈ ભારતીય જ લખી શકે એવી કૂતુરી છે?' અને એ બદલ મારો જવાબ છે કે મારી કૂતુરી ભારતીય જ નહીં પણ અંગ્રેજ લખતો જ ભારતીય લખે તેવી છે."

આ જ કોમેન્ટ એક પગલું આગળ લઈ જતાં હું કહું કે આ 'બુકલેસ ઇન બગદાદ' પુસ્તક શશી થારુર સાથે એટલું ગાડ રીતે, તાણાંવાણાંની જેમ વણાઈ ગયેલું છે કે એમના સિવાય બીજું તો કોણ લખી શકે!

Children of heaven

નવેક વર્ષના અલીએ તેની નાની બહેન ફરેશેની ગુલાબી મોજડીઓ મોચીને ત્યાં સંધાવી લઈને એ ઘર તરફ પાછો ફરતો હતો અને વચ્ચે બટાટા લેવા કાછિયાની દુકાને રોકાણો. તેમાં બાજુએ મૂકેલી મોજડીઓ ખોવાઈ જાય છે. રડમસ ચહેરે એણો ફરેશેને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો. ફરેશેની મૂંજવજા એ હતી કે બીજે દિવસે નિશાળે કેમ જગું. એની પાસે એ એક જ જોડ હતી. મા બિચારી સુવાવડમાંથી માંડ બેઠી થઈ હોય છે અને બાપને કામદૂધાના સાંસાં. એટલે નવા જોડા માટે બાપ પાસે પૈસા માગવાની દિંમત કોઈને નહોતી. ભાઈ બહેન રસ્તો કાઢે છે. બહેનની નિશાળ સવારના અને એ પૂરી થતાં ભાઈની નિશાળ શરૂ થાય. ભાઈના સ્નીકર પહેરી ફિરશે નિશાળે જાય અને નિશાળ પતતાં રસ્તામાં ભાઈને મળી એ સ્નીકર આપી દે. બદલામાં બહેન માબાપને મોજડી ખોવાયાની વાત નહીં કરે.

જરા મોટી સાઈઝના સ્નીકર બહેનને જરા ડખળ ડખળ થાય અને દોડતાં એક વખત ગટરમાં પડી ગયા. ભીના જોડે અલીને નિશાળમાં જગું પડ્યું.

નિશાળમાં ફરેશે એક વખત એક બીજી છોકરીના પગમાં પોતાની ગુલાબી મોજડીઓ જુએ છે અને એનો પીછો કરી પેલી છોકરીનું ઘર શોધી કાઢે છે. બીજે દિવસે અલીને લઈને એ છોકરી ઘરે ઉપડે છે અને ખબર પડે છે કે રોયાનો બાપ એક આંધળો માણસ હતો. દીકરી નિશાળેથી આવે એટલે ગળે એક ટ્રેન લઈને એ બીડી બાકસ વેચવા દીકરી સાથે નીકળે. દીકરી બાપના સંગમાં નાચતી કૂદતી હોય, બાપનું થાન રાખે અને કિલ્બોલ કરે. એની પાસેથી મોજડી પાછી માગતા ફરેશે અને અલીનો જવ નથી ચાલતો.

બહેનને કેવી રીતે નવા જોડા લઈ આપવા તેની ઊંઝટમાં અલીને એક વિચાર આવે છે. નિશાળમાં એક દોડવાની હરિફાઈ થવાની હતી. પોતે દોડવામાં ઘણો પાવરધો. હરિફાઈમાં ત્રણ ઈનામો હતાં. ત્રીજું ઈનામ સરસ સ્નીકરની જોડ! એ જતવા અલી હરિફાઈમાં નામ નોંધાવે છે.

આ ઈરાનની જાણીતા હિંગર્શક મજિદ માજિદીની હેઠે સ્પર્શ કરી જાય તેવી ફિલ્મ છે. સરસ અમિનય, સરસ ફોટોગ્રાફી અને સરસ દિંગર્શન આપણાને જકરી રાખે છે. કહી બતાવે છે કે ઓછે પૈસે પણ એક સાદી સીધી વાત અનેરી મીઠાશનો અનુભવ કરાવી શકે ખરી. ઈરાનનો પણ એક અનોખો પરિચય કરાવે છે.

નવલો દૂધપાક કોકિલા રાવળ

સ્વાદિષ્ટ, સહેલો અને પચવામાં હળવો આ દૂધપાક બનાવી જુઓ. મજા આવી જશે! જેમના ડાયેટમાં ચોખા ન ખાવાના હોય તેમને માટે આ સરસ છે. સાકરનો વાંધો હોય તો ફાવતું કૃત્રિમ સ્વીટનર નાખી શકે છે.

સામગ્રીઓ

કમ પ્રમાણ માપ સામગ્રી

- ૨ કપ દૂધ
 - ૨ ચમચા ઘઉના ફાડા
 - ૧ ચમચી ઘી
 - ૩ ચમચા સાકર
- બદામ
પિસ્તા
અલચી
કેસર

રીત

૧. ગુંસ પર દૂધ ઉકળવા મૂડો. અને તે દરમિયાન એક બીજા વાસણમાં ઘી નાખી ઘઉના ફાડા ઘીમે તાપે રેકો.

૨. બદામી રંગ થાય એટલે તેને ઉકળતા દૂધમાં નાખો. ફાડા બફાઈ જાય એટલે બાકીની વસ્તુઓ નાખો અને ઘણ થાય ત્યાં સુધી ઘીમે તાપે ખદબદ થવા દો.

૩. ગુંસ બંધ કરી તેને ગરમ ગરમ પીરસી શકો છો કે ફિજમાં મૂકી ઠંડું કરી પીરસી શકો છો.

વાચકો કહે છે

Kishor Gheewala (Maryland)

(This is in reference to my book 'ame bhAnavagarana")

I am enjoying your stories very much. I just completed "Ba". So far, each story has its own atmospheres. Pure Kathiawadi Laheka thi vanchva ni pan maza pade chhe.

"Jharookha no Popat" ane "Departure Lounge", e banne ek rite hradaya ne khoob bhari pan kare chhe, pan, ek navi brightness pan dekhani! Ej rite "Prem na Karano", chila chalu roodhi ni bahar jova nu shaky chhe e batavi jay chhe. "Oolfat na Rasta nirala" to pahela Desh Videsh ke Gurjarima vanel ane sundar chhe. Tamari lakhava ni shailyma mara amuk priya lekhakoni chhant male chhe. Thodak Rasikhai Jhaveri and ghana Shahabuddin Rathod. Vali vachche vachche, shero shayari nathi, e

**mane ek improvement lage chhe. (e kaDACH mane kavinI pAghadI
barobar fit ThaTI nahI hoy etale j hashe. kishor rAval)**

Thank you very much, not only for giving me the book but especially for writing it.

જ્યાન જ્યેરી (લન્ડન યૂકે)

"કેસૂડાં" સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ અંક ૪૨માં વિવિધતા સાથેનું વાંચન ઘણું જ ગમ્યું. તેમાંથી પંદિત ઓમકારનાથનું ગાયેલું 'વંદે માતરમુ', 'ફિલ્માલય', 'અજબ હમારી આ દૂનિયા' અને 'કાચી કેરી પાકી કેરી' વિશેષ ગમ્યાં.